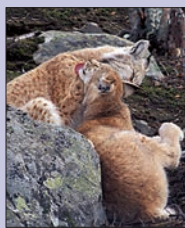

VÅRE
ROVDYR

Nr. 2/2006

Årgang 20

Forside:-
Gauper i
Langedrag
naturpark.
Foto:
Viggo Ree.

Bakside:
Brunbjørn i
Nord-Sverige
i oktober
1995. Foto:
Viggo Ree.

Våre Rovdyr

utgis av
Foreningen Våre Rovdyr

Adresse
Foreningen Våre Rovdyr
Postboks 195
2151 Årnes

Ansvarlig utgiver
Foreningen Våre Rovdyrs
styre

Redaktør
Yngve Kvebæk
Maridalsveien 225 C
0467 Oslo
22 95 08 66
yk@fvr.no

Redaksjonsmedarbeider
Viggo Ree
vr@fvr.no

Sats & layout
Yngve Kvebæk

Trykk
Stens trykkeri as
Dilling

Opplag
1.800

Web
www.fvr.no

ISSN 0801-4728

Kommentar

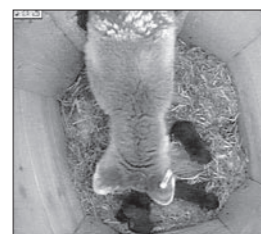
Side 36
**Reirhabitat-
preferanser
hos rovfugl i
Aust-Agder**

**Vindmøllene på Smøla – en
katastrofe for havørna 44**

Side 46
**Ørne-eventyr
som faktabok**

Ole Hans Kristiansen til minne 48

Side 49
**Avlsprosjektet:
Fjellrevunger
født**

Stadig færre norske ulver 50

Menneskets farlighet for ulv 51

Ulvens påvirkning på elg 52

**Finlands ulvejakt til
EU-domstolen 52**

Når rein blir ulv 54

En bjørn er skutt! 58

Debatt 60

Endringer må til

Høgskolen i Hedmark har laget en foreløpig rapport etter ulvetellingene i vinter. Den viser en kraftig tilbakegang i grenseflokker og helnorske ulver. Hver fjerde ulv i den norske bestanden er borte siden forrige vinter. Mens en tredjedel av den skandinaviske ulven oppholdt seg i Norge for få år siden, har vi nå bare en femtedel av stammen, sier ulveforsker Petter Wabakken. Det er våre svenske naboer som nå tar kostnadene ved å bevare ulven. En liten ulvestamme trues av innavl, og vi har et visst innslag av ulovlig jakt. På toppen av dette har man innført lovlig jakt på ulv i Norge.

I første Mosebok sa Gud til menneskene: «Vær fruktbare og bli mange og oppfyll jorden og legg den under dere, og råd over fiskene i havet og over fuglene under himmelen og over hvert dyr som rører seg på jorden». Jeg vil la denne fortellingen fra Det gamle testamentet være opp til leseren å tolke i sin egen mening og tro. Likevel stiller jeg et stort spørsmålstegn ved hvordan så mange kan la seg styre av misoppfatninger og også la seg lure av de som driver med bevisst feilinformasjon i sin kamp for å fjerne skapninger som står i veien for deres egoistiske syn og vilje.

Jeg vil også henvise til et spørsmål som til stadighet dukker opp – nemlig om vi mennesker nå er kommet i en så alvorlig disharmoni med naturen, og også med det oppriktige og ærlige i vårt indre, at vi selv for alvor vil oppleve mer og mer av de enorme skadevirkningene som vi har påført miljø og dyreliv? Det slår tilbake på oss selv! Daglig får vi gjennom ulike media, fra hele verden, servert virkningen av nasjoners, enkelte gruppers og enkeltmenneskers uvetlige forvaltning og rovdrift på naturressursene. I egen vinning. Samtidig får vi også ofte vite hvorfor det er slik og hva vi må gjøre for å snu utviklingen. Min oppfatningen av hvorfor vi har havnet i en slik situasjon er at pengemakta og egoismen rår. På sett og vis er vi dermed alle gisler. Er næringsinteressene sterke nok, ja så taper som regel alltid miljøet. En blir snart ikke overrasket lenger over det vanvittige og kyniske spill som utspiller seg. Det kan se ut som om svært mange kun tenker på seg selv og har gått inn i en likeglad modus. Det er virkelig ille – og skummelt. Sakens kjerne blir da om vi er villige til å endre dette? Vær med på en revolusjon! Gi avkall på noe av godene, av profitten vi kan skvise ut av naturen, og samtidig betale for noe av den skade vi ubønnhørlig

Hans J. Engan (til høyre) mottar årets rovviltpris av styreleder Birger Westergren. Foto: Yngve Kvebæk.

Hans J. Engan ble på FVRs årsmøte 27. mai tildelt foreningens rovviltpris. Denne prisen gis til personer som har utmerket seg med positiv holdnings- skapning eller utvist særlig fortjenstefullt engasjement i forbindelse med arbeidet for rovdyr.

Engan kommer fra Ålen i Sør-Trøndelag, men bor nå på Tynset der han er overlege og spesialist innen radiologi ved Tynset sykehus. Han vokste opp i et tradisjonelt miljø hvor jakt, fangst og fiske var en del av næringsgrunnlaget. Dette var inngangsporten til et videre engasjement innen miljøspørsmål og faunaforvaltning – og senere i naturvernsammenheng. Allerede fra 1959 tok Engan del i den offentlige debatt i tilknytning til naturvernspørsmål gjennom avisinnlegg. Senere har det blitt hundrevis av debattinnlegg i mediene. I 1967 kom Engan aktivt med i Sør-Trøndelag Naturvern, etter at Naturvernforbundet fra 1963 hadde blitt bygget opp av bl.a. Magne

etterlater oss? Selv om det er folkets vilje at vi skal la naturen ha fortrinnsrett, så blir ofte utfallet av politiske beslutninger annerledes. Beklageligvis er Norge et glimrende eksempel. Er det virkelig greit at et mindretall får ha så stor makt at de får gjennomslag for tanker som at våre rovdyr er et uønsket element i naturen fordi de ikke passer inn i deres tanker om selvråderett og deres måte å drive med tamme dyr på? Skal folks neglisjering og likegyldighet bli utslagsgivende? Er det ikke nettopp slike tanker og holdninger omsatt i praksis som har ført til at en rekke av verdens, og mangfoldige av våre norsklevende skapninger, både er truet og i enkelte tilfeller allerede utryddet? Ser vi på Norge som nasjon så blir vi i mange sammenhenger omtalt som best i klassen. Jeg mener Norge er dårligst i klassen når det gjelder vår behand-

Midttun. Engan var formann i Sør-Trøndelag Naturvern i årene 1969–71. I perioden 1970–78 satt han i styret for Naturvernforbundet sentralt, og var formann her i 1978–81. Under alle disse årene arbeidet han med ulike miljøsaker, men med fauna som hovedinteresse – spesielt rovviltartene. Engan fikk derfor hovedansvaret for bl.a. de store rovdirene innen Naturvernforbundet.

Under forarbeidene til ørnefredningen i 1968 var Engan sterkt inne i bildet. Han var med på å blåse liv i Aksjon Rovfugl – sammen med bl.a. Edvard K. Barth, Yngvar Hagen og Magne Midttun. En av Engans viktigste innsatser i viltforvaltnings- og naturvernsammenheng resulterte i forbud mot bruk av gift til jakt og fangst. Gjennomslaget med fjerningen av giftparagrafen i viltloven fant sted i 1971 – etter flere års kamp. Det velkjente Prosjekt Hubro ble startet av Engan og Ole Stensrud, der sistnevnte ledet arbeidet i 1975–90. Engan var Naturvernforbundets representant i styrings-

ling av dyreartenes miljø og vår evne til nettopp å beskytte dette mot ødeleggelse, f.eks. at dyr skal leve i livskraftige bestander og da særlig rovfugler og rovpattedyr. Saken er den at vi er mange som ønsker at vi som nasjon skal bli bedre, og at naturen og dens opprinnelige skapninger får en sjanse.

Hele tiden har vi i FVR et stort arbeidspress i den svært viktige kampen for miljø og rovvilt. I en rekke sentrale saker har vi reagert direkte overfor myndighetenes utøvelse av norsk rovviltforvaltning. Det jobbes nær sagt døgnet rundt på idealistisk basis og med relativt små ressurser. Husk det. I ulike forvaltningsaker samarbeider vi dessuten med andre miljøvernorganisasjoner, f.eks. WWF og Norges Naturvernforbund.

FVR gratulerer

Rovviltprisen 2006
til

Hans J. Engan

gruppen for direktoratets rovviltprosjekt 1978–83. Blant mer faglige prosjekter er hans artikler om trekket av unge skandinaviske kongeørner gjennom Sør-Norge, bl.a. påvist gjennom feltstudier i Hemsedal, studier av jaktstatistikk og gjennomgang av ringmerkingen i Sverige og Finland.

Engan tok også del i forarbeidene til Bernkonvensjonen, og var med i den norske delegasjonen da miljøavtalen ble undertegnet for Norges vedkommende i Bern i september 1979. Han satt i perioden 1978–81 i Polarrådet, og arbeidet med viltlovgivningen på Svalbard. Gjennom flere år har Engan også vært lokalkontakt for Foreningen Våre Rovdyr på Tynset. Hans mest betydningsfulle bidrag for å ta vare på rovviltet i norsk natur gjennom alle disse tiårene har vært gjennom deltakelse i debatter og via hans mange velskrevne artikler og leserinnlegg i avisene.

FVRs styre

En viktig oppgave, som tar mye tid og som vi jobber kontinuerlig med, er å spre faktagrunnlag og saklig informasjon til massemedia og allmennheten. Jeg mener klart at ærlig og hardt arbeid på sikt fører til positive endringer. FVR har f.eks. i en årrekke reagert på det faktum at det er et vanvittig språk mellom de tamme dyr som beviselig er tatt av rovdyr og de det blir utbetalt erstatning for som rovdrydrepte! Derfor er det svært gledelig å registrere at Mattilsynet nå starter opp et arbeid med å finne ut hvorfor så mange sauer omkommer på beite hvert eneste år.

På vegne av styret ønsker jeg alle medlemmene en god sommer.

Birger Westergren

Reirhabitatpreferanser hos skogtilknyttede rovfuglarter i Aust-Agder

Av
Vidar Selås *

Overgangen fra plukkhogst til bestandsskogbruk på 1900-tallet endret vilkårene for mange av våre fuglearter, inkludert de skogtilknyttede rovfuglene. Selv om det er sannsynlig at disse i første rekke påvirkes gjennom byttedyrbestander og tilbud av egnet jakthabitat, er det mulig at også tilgjengeligheten av høyt prefererte reirplasser vil kunne ha betydning for hekketetteten, i hvert fall lokalt. For hønsehauk *Accipiter gentilis*, som er antatt å være den rovfuglarten som er sterkest negativt påvirket av bestandsskogbruket, er det gjort flere studier av skoglige forhold ved reirplassene (Juil-Hansen 1987, Bergo 1992, Grønlien et al. 1993, Knoff 1996). For å kunne si noe om artenes preferanse må man imidlertid også ha kjennskap til tilbudet av skogtyper

innenfor det aktuelle studieområdet. I denne artikkelen presenteres resultater fra en slikt studie på de fire artene spurvehauk *Accipiter nisus*, hønsehauk, musvåk *Buteo buteo* og vepsevåk *Pernis apivorus* (Selås 1997a). Dette er så vidt jeg kjenner til den eneste sammenlignende studien som er utført på reirhabitatpreferanse hos disse artene i Norden.

Undersøkelsen ble utført i perioden 1985-1993 i et ca. 600 km² stort skogdominert område i Aust-Agder (Vegårshei kommune og deler av nabokommunene Åmli, Tvedestrand og Gjerstad). Da undersøkelsen ble gjennomført var omtrent halvparten av skogarealet fortsatt gammel, naturforyngt skog, men med en høyere andel gammel-skog på de fattige og høytliggende marktypene enn på de rike og lavereliggende.

* Vidar Selås er førsteamanuensis ved Universitetet for miljø- og biovitenskap

Vepsevåken hekker helst i skog på høy bonitet, og de eneste reirtreslagene som ble brukt i studien i Aust-Agder var gran, bjørk og eik. Foto: Carl Knoff.

En fordel med det valgte studieområdet er at det er småkupert og svært heterogent. Dette gjør det lettere å påvise habitatpreferanser, fordi hvert enkelt rovfuglpar vil ha mange ulike habitattyper å velge mellom. Fordi habitatpreferanser kan være påvirket av eventuelle preferanser for reirtre, presenteres også resultatet på artenes bruk av reirtrær.

Metodikk

Arbeidet med å leite etter rovfuglreir ble utført av tre personer bosatt i studieområdet, men det ble også innhentet opplysninger fra andre lokalkjente. Studien startet i 1985, men aktiviteten var høyest i perioden 1988-

1993, da mangelen på snø gjorde det relativt lett å søke etter reir og tilhørende sportegn (ribbeplasser, mytefjær, ekskrementer) også om vinteren. Størstedelen av studieområdet ble systematisk gjennomført, og områder der det var funnet færrest reir ble hele tiden prioritert. I reirhabitanalysene ble det for hver art gjort beskrivelse av én hekkelokalitet (reirflate) i hvert territorium. Jeg valgte da reirplassen fra 1988, eller, dersom denne ikke var kjent, den reirlokalisiteten som var brukt kortest tid etter 1988. For å få et større materiale på hønsehauk, ble også enkelte territorier som gikk ut av bruk i perioden 1985-1987 benyttet.

Størrelsen på reirflatene var 1 daa (dia-

meter ca. 18 m), med reir som sentrum. På hver reirflate registrerte jeg bonitet (lav, middels, høy), skogtype (fem typer, basert på andel av gran *Picea abies* og furu *Pinus silvestris*), treantall (alle trær >7 cm i diameter ved brysthøyde), skogens alder (gj. sn. for 4 tilfeldig valgte trær), helningsgrad (0-100 grader), helningsretning (to kategorier; N og S) og høydesone i landskapet (tre kategorier, basert på reirets plassering i forhold til laveste og høyeste punkt innenfor en radius på 1 km). Nærmere beskrivelse av feltmetodikk og analyser er gitt av Selås (1997a). Det eneste nye er at jeg også har lagt inn avstand til nærmeste vann ≥ 25 daa som mulig forklaringsvariabel, ut fra informasjon gitt i litteraturen om

at hønsehauken gjerne hekker nær større vann og vassdrag. De øvrige artene (særlig spurvehauk og vepsevåk) ser på sin side ut til å unngå å hekke nær hønsehauken. Jeg har imidlertid ikke tatt hensyn til dette, fordi det er for mange tilfeller der jeg ikke med sikkerhet vet avstanden til nærmeste bebodde hønsehaukreir det aktuelle året.

I 1990 ble det beskrevet prøveflater av samme størrelse og med samme habitatvariabler som for reirflatene. Flybilder tatt våren 1989 ble påført rutenett med 100 nummererte kryss, slik at hele studieområdet ble dekt, men uten at noen arealer ble representert flere ganger. For hvert flybilde ble to tilfeldige kryss valgt.

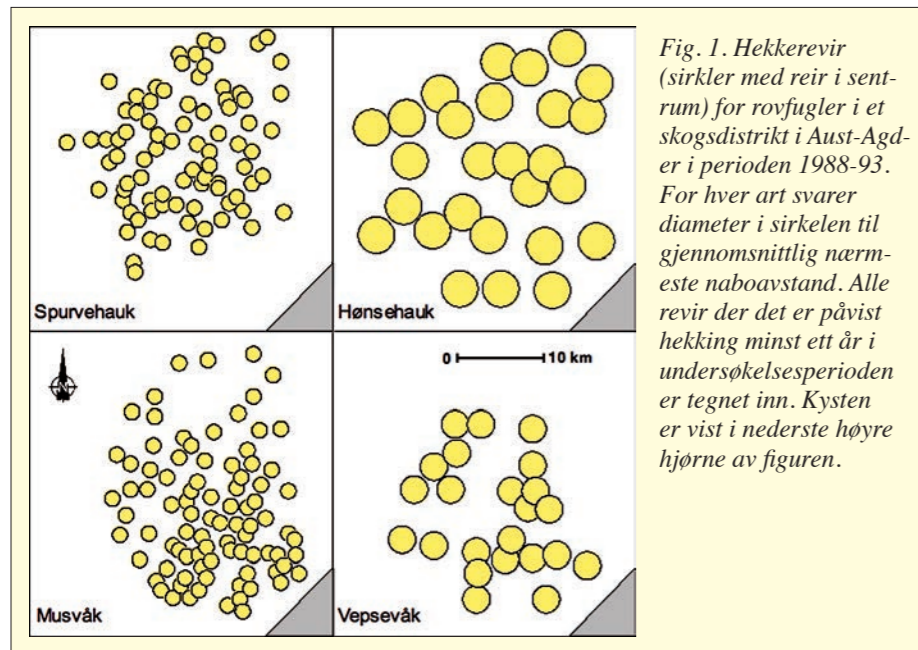

Fig. 1. Hekkererivir (sirkler med reir i sentrum) for rovfugler i et skogsdistrikt i Aust-Agder i perioden 1988-93. For hver art svarer diameter i sirkelen til gjennomsnittlig nærmeste naboavstand. Alle revir der det er påvist hekking minst ett år i undersøkelsesperioden er tegnet inn. Kysten er vist i nederste høyre hjørne av figuren.

Av til sammen 122 kryss kom 80 (65.6%) innenfor skog 20 år eller eldre, 25 (20.5%) var skog yngre enn 20 år, 9 (7.4%) var åpent vann, 4 (3.3%) var myr og 4 (3.3%) dyrka mark eller bebyggelse. En prøveflate ble lagt på hver lokalitet med skog 20 år eller eldre. Prøveflatene ble brukt som estimat på tilbudet av habitattyper. Eventuelle preferanser vil framkomme som signifikante forskjeller mellom reirflater og prøveflater.

En vanskelighet i en studie som dette er at mange av de målte habitatvariablene ikke er uavhengige av hverandre. Ungskogene fra den aktuelle perioden vil for eksempel hovedsakelig være lokalisert til middels og høy bonitet i relativt flatt og lavtliggende terreng, som følge av at disse arealene var blant de første som ble snauhodt på 1950- og 1960-tallet. Det vil også være en sterk negativ korrelasjon mellom skogens alder og tretetthet. Skogtype vil være relatert til variablene bonitet, tretetthet, helningsgrad og helningsretning. Dette kan man best håndtere ved å kjøre multivariate analyser, i dette tilfellet logistisk regresjon. Av to sterkt korrelerte variabler vil modellen da vanligvis bare velge den ene, og da den som best forklarer forskjellen mellom reirflater og

prøveflater. Problemet er at dette ikke alltid behøver å være den variabelen som faktisk har betydning for fuglenes valg. Man må derfor hele tiden vurdere om de statistiske resultatene også er biologisk fornuftige.

Hekketetthet i studieområdet

For alle de undersøkte artene vil hekketetheten normalt bestemmes av tilgjengeligheten av byttedyr under revirhevdningen tidlig i hekkeseongen. For spurvehauk og hønsehauk vil henholdsvis små og store fuglearter være viktigst. For musvåk, som er en svært allsidig jeger, vil tilgjengeligheten av smågnagere ha mest å si, mens vepsevåken er antatt å være avhengig av produktive områder med god tilgang på ulike typer mindre byttedyr, fordi det er lav tilgang på vepsebol når arten starter hekkingen. Forutsatt at studieområdet er relativt homogent med hensyn til tilgjengelighet av byttedyr, og det ikke er mangel på egnede reirplasser, forventes beboede reir for hver av de fire artene å fordele seg noenlunde regelmessig i terrenget.

I perioden 1988-1993 var hekketetheten for spurvehauk i studieområdet oppe i minst 16 par per 100 km², men naboavstandene

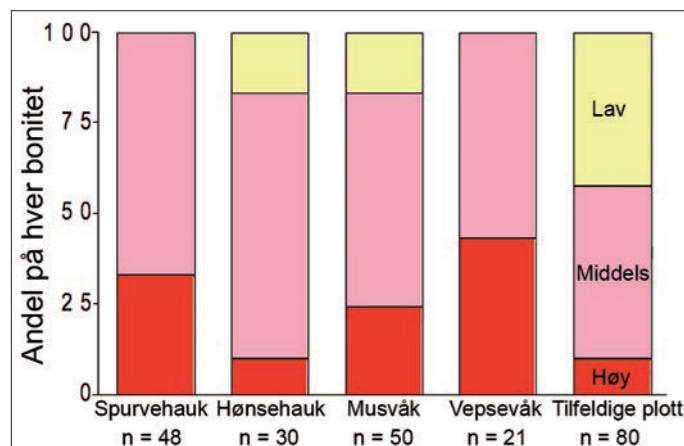

Fig. 2. Reirflatenes og prøveflatenes fordeling på bonitet. I multivariate analyser var det bare vepsevåkens reirflater som skilte seg signifikant fra de tilfeldig utlagte prøveflatene.

varierte mer enn for de større artene (Fig. 1). Dessuten var det relativt store årlige variasjoner, trolig fordi ugunstig vintervær gir redusert overlevelse og dermed midlertidig bestandsnedgang (Selås 1997b). Den relativt høye reproduksjonen hos spurvehauk indikerer da også høy naturlig dødelighet. For hønsehauk hadde vi i perioden fire par per 100 km² (Fig. 1), men dette må ses på som en midlertidig topp i forbindelse med gode småviltbestander i perioden med reveskabb (Selås 1998a). I senere år synes tettheten å ha ligget på 2-3 par per 100 km².

For musvåk var tettheten ca. 20 par per 100 km² (Fig. 1). Høyest var tettheten nær kysten, der det kunne være mindre enn 1 km mellom beboede reir. Størrelsen på territoriene økte innover i landet, sannsynligvis på grunn av den negative effekten snø har for artens jakt suksess i innlandet under revirhevdningen om våren (Selås 2001). Vepsevåken, som starter hekkingen atskillig seinere enn de andre artene, så ut til å opptre med ca. åtte par per 100 km² (Fig. 1). På grunn av sin anonyme opptreden er denne arten svært vanskelig å registrere, men den relativt konstante naboavstanden tyder likevel på at vi har fått et brukbart estimat på artens hekketetthet.

Artenes valg av reirtrær

Spurvehauken skiller seg fra de tre større artene ved at den sjelden bruker samme reir to år på rad. Andelen reir brukt året etter hver registrerte hekking fram til og med 1990 var for spurvehauk 5,2% (n = 96), for hønsehauk 47,5% (n = 61), for musvåk 30,2% (n = 116) og for vepsevåk 33,3% (n = 18). Et annet særtrekk ved spurvehauken er at den ikke bringer grønne kvister til reiret, som derfor ikke oppnår slike dimensjoner som vi kan finne hos større rovfuglarter. En hypotese er at grønn kvist virker negativt på parasitter og sykdomsorganismer, men at spurvehauken ikke kan benytte denne strategien fordi dette vil gi større varmetap, slik at det blir vanskelig for hunnen å holde det store eggkullet varmt under rugingen (Hald-Mortensen 1974). Alternativ strategi blir da å flytte fra parasittene, ved å sky fjorårsreiret.

For en liten art som spurvehauk kan flytting være fordelaktig også for å redusere risikoen for predasjon, for eksempel fra mår *Martes martes*. Av samme grunn kan det være fornuftig ikke å bygge store reir, som lettere vil kunne bli oppdaget av predatorer. Spurvehauken er derfor ikke avhengig av store trær for reirbygging. Vanligst er det å finne spurvehaukreir i gran eller furu, men lauvtrær kan også benyttes, særlig bjørk *Betula* spp. For de fleste reirflatene som inngår i denne studien (n = 47) lå reiret omtrent midtveis oppe i treet (7 m i gjennomsnitt, variasjon

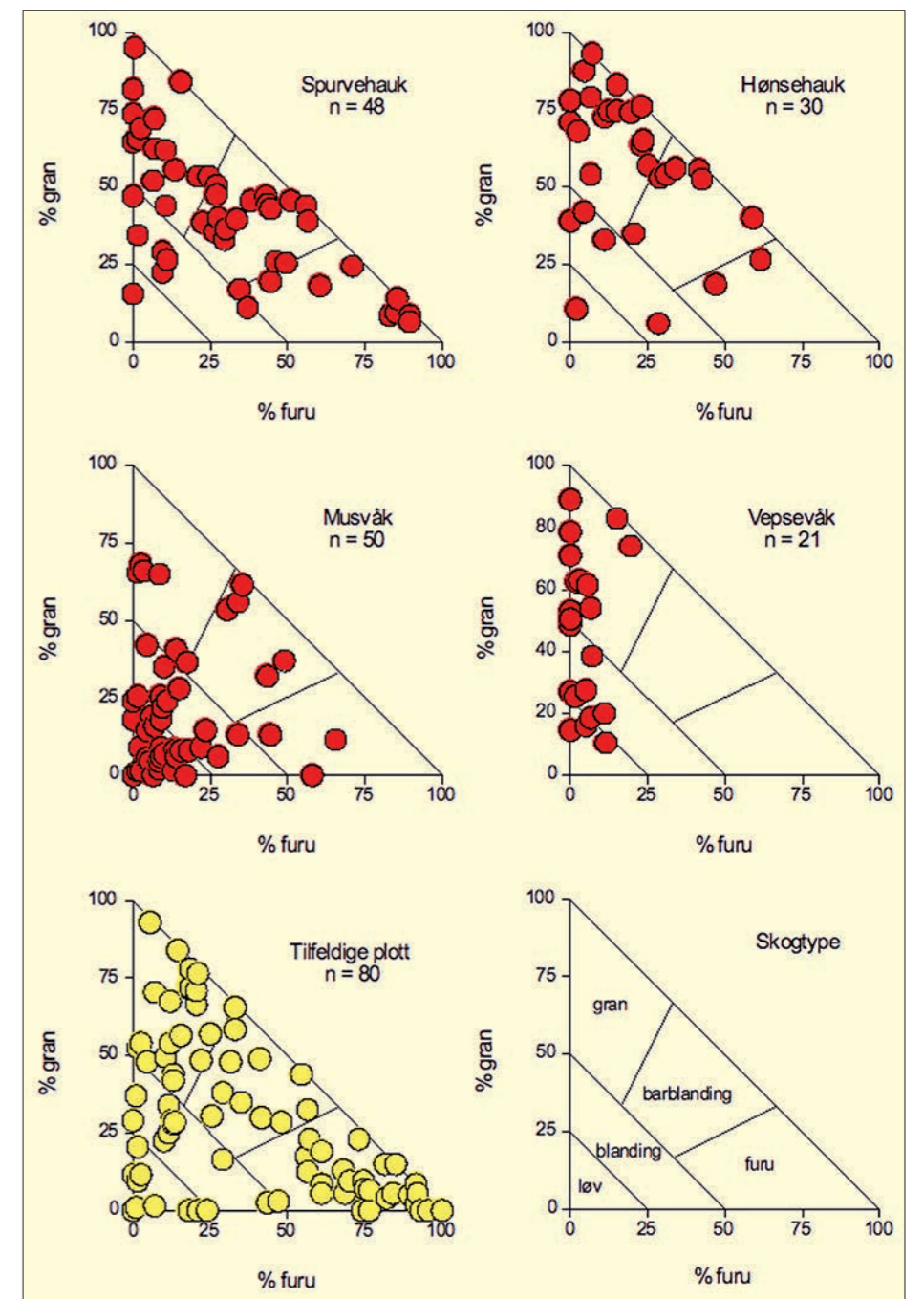
Fig. 3. Reirflatenes og prøveflatenes fordeling på skogtyper. Hvert plott representerer en reirflate eller prøveflate. Definisjonen av de fem skogtypene som er brukt i analysene framgår av figuren. I multivariate analyser skilte både hønsehaukens og musvåkens reirflater seg fra de tilfeldig utlagte prøveflatene.

4-14 m), på greiner inn mot stammen, og som oftest med sørlig eksponering. Reirtrænes gjennomsnittsstørrelse var 277 dm³ (63-606). Vi har få eksempler på at spurvehauken overtar andre arters reir, men det kan synes som om enkelte reir ligger oppå gamle kvistreir bygd av ekorn *Sciurus vulgaris* eller ringdue *Columba palumbus*.

Hønsehauken er den av de undersøkte artene som bygger de største reirene, og som dermed kan forventes å vise sterkest preferanse for store reirtrær. Selv om det er vanlig at hønsehauken har to eller flere reir den bytter på å bruke, kan høyt prefererte reir benyttes i mange tiår, og oppnå anselige dimensjoner. Gjennomsnittsvolum for reirtrær fra reirflatene som inngår i denne studien var 882 dm³ (164-2000). Selve reiret lå gjerne på greiner inn mot stammen, eventuelt i kløft, ca. 2/3 oppe i treet, med gjennomsnittlig høyde 12 m (6-20 m). Furu og gran var de mest brukte treslagene, men også osp *Populus tremula* og bjørk synes å være attraktive forutsatt at de finnes i rett skogtype. Spesielt ospa har ofte kraftige greiner som er velegnet for hønsehaukens store reir. Hønsehauken er i studieområdet påvist å overta gamle reir etter musvåk og vepsevåk, men dette skjer trolig helst ved nyetableringer eller hvis fjorårets reir er gått tapt. Vi har registrert et tilfelle der hønsehauken overtok og bygde videre på et ringdueir, og et tilfelle der den overtok et reir bygd av spurvehauk. Begge ganger ble hekkingen mislykket.

For de 50 undersøkte musvåklokalitetene lå 45 reir i trær og 5 i fjellhyller. Gjennomsnittsvolum for reirtrærne var 663 dm³ (299-2000), og gjennomsnittshøyde for reirene 10.4 m (5-16 m). Spesielt furu, men også gran og eik *Quercus* spp., er vanlig brukte reirtrærslag. Reirplasseringen for denne arten synes å være noe mer variabel enn for hønsehauk, i det reir oftere er funnet ute på greiner eller i toppen av treet. Musvåken bygger svært sjelden i osp, men den overtar iblant hønsehaukreir bygd i dette treslaget. Vi har også eksempler på at musvåken har overtatt reir bygd av vepsevåk. Fjellveggene som ble brukt var fra 7 til 22 m høyde (gj.sn. 12.8 m), og reirene lå fra 4 til 15 m over bakken (gj.sn. 8.6 m).

Gjennomsnittsvolum for vepsevåkens reirtrær var 556 dm³ (180-1061), og reirets gjennomsnittlige høyde over bakken var

Tabell 1. Resultater (P-verdier) fra logistisk regresjon (likelihood-ratio-tester), der ulike habitatvariabler er brukt for å forklare forskjeller mellom tilfeldig utlagte prøveflater (n = 80) og reirflater for hver av de fire undersøkte rovfuglartene. Jo lavere P-verdi, jo bedre forklarer den aktuelle variabelen fuglenes valg av reirhabitat. Det er her benyttet en baklengs prosedyre, der de variablene som gav dårligst forklaring ble fjernet etter tur, til bare variabler med P-verdi lavere enn 0,10 var tilbake. Fordi alle ikke-signifikante variabler er fjernet avviker resultatene noe fra Selås (1997a). R² angir hvor stor del av forskjellen mellom reirflater og prøveflater som forklares av de valgte habitatvariablene.

Habitatvariabel	Spurvehauk n = 48	Hønsehauk n = 30	Musvåk n = 50	Vepsevåk n = 21
Bonitet (lav-middels-høy)				<0.001
Skogtype (fem skogtyper)		0.011	0.027	
Skogens alder		0.040		
Antall trær pr. daa	<0.001	0.011		
Helningsgrad			<0.001	
Helningsretning (nord eller sør)		0.080	0.015	0.019
Avstand til vann ≥25 daa		0.089		
R ²	85%	28%	29%	29%

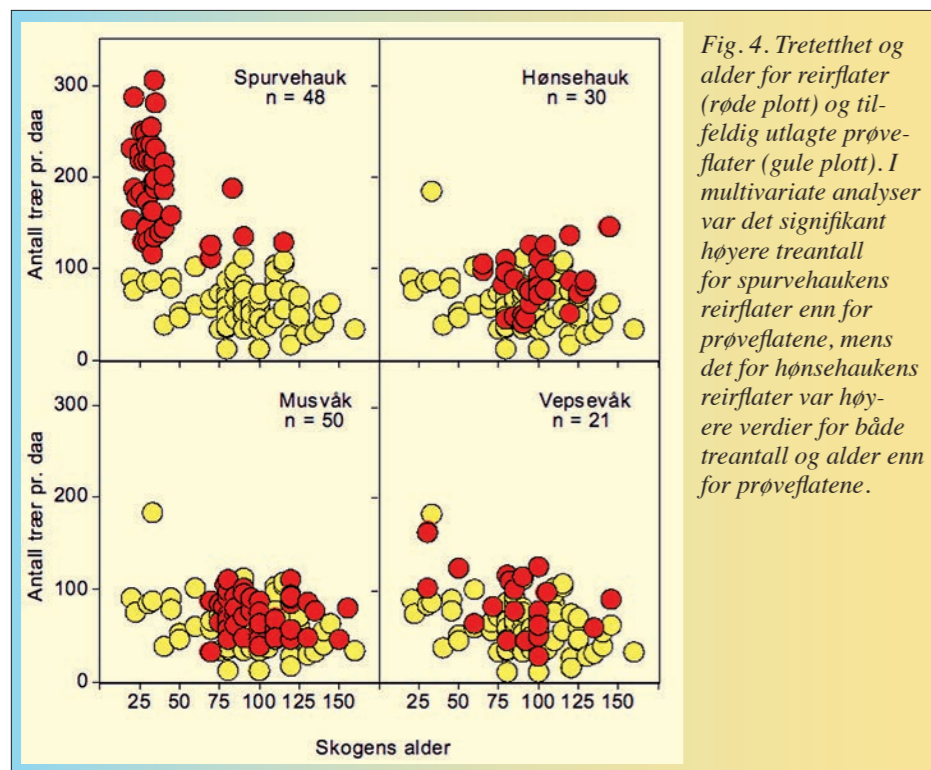

Fig. 4. Tretetthet og alder for reirflater (røde plott) og tilfeldig utlagte prøveflater (gule plott). I multivariate analyser var det signifikant høyere treantall for spurvehaukens reirflater enn for prøveflatene, mens det for hønehaukens reirflater var høyere verdier for både treantall og alder enn for prøveflatene.

11.3 m (8-15 m). De eneste treslagene som ble benyttet var gran, eik og bjørk. Den synes å unngå furu som reirtre, men dette kan bero på at det ofte er lite furu i de skogtypene der den foretrekker å hekke. Vepsevåken overtar ofte reir bygd av musvåk og hønehauk, og vi har også funnet den i spurvehaukreir. Noen av reirene arten hadde bygd selv var påfallende små og vanskelige å oppdage. Reirplasser med selvbygde reir kan derfor være underrepresentert i denne undersøkelsen. Vepsevåken ser ut til å være dårligere enn

musvåken til å beskytte ungene mot predasjon fra hønehauk (se også Knoff et al. 2005), noe som kan forklare hvorfor den bygger små reir og opptrer svært stillferdig ved reirplassen.

Spurvehaukens reirhabitat – skogens tetthet avgjør

Ingen spurvehaukreir ble funnet i skog på lav bonitet (Fig. 1). Arten ble oftest funnet i barskog, men den kunne også hekke i løvdominerte skoger (Fig. 2).

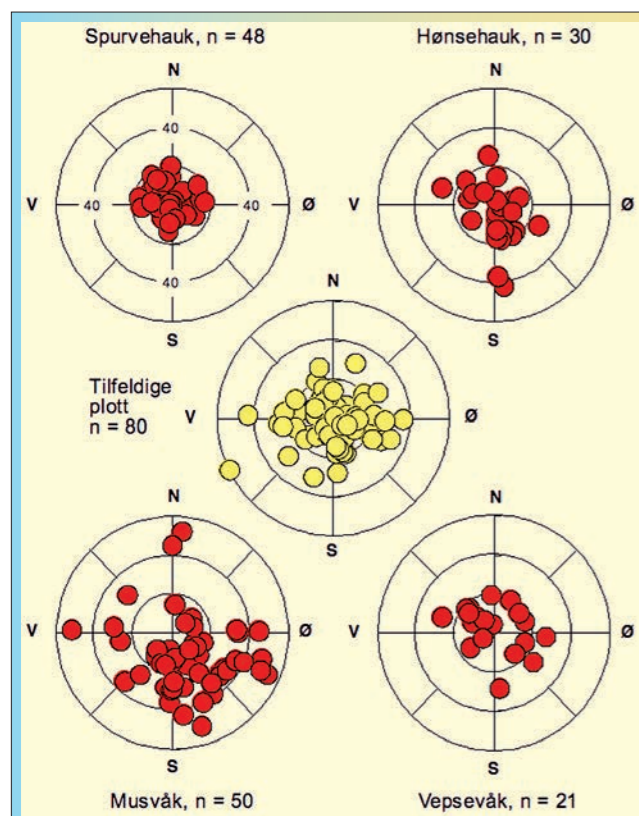

Fig. 5. Helningsgrad (0-100°) og helningsretning for reirflater og tilfeldig utlagte prøveflater. Hvert plott representerer en reirflate eller prøveflate. Økende avstand fra figurens sentrum indikerer økende helning, og retning fra sentrum indikerer flatas dominerende helningsretning. I multivariate analyser skilte musvåkens reirflater seg signifikant fra prøveflatene både med hensyn til helningsgrad og helningsretning, mens det for vepsevåk var signifikant forskjell bare for helningsretning. Hønehaukens reirflater viste en tendens til å skille seg fra prøveflatene med hensyn til helningsretning.

Spurvehauken foretrekker å hekke i tett ungskog, høyst sannsynlig fordi det er her risikoen for predasjon er lavest. Bildet viser en ett år gammel hann på ribbeplass nær reiret. Foto: Vidar Selås.

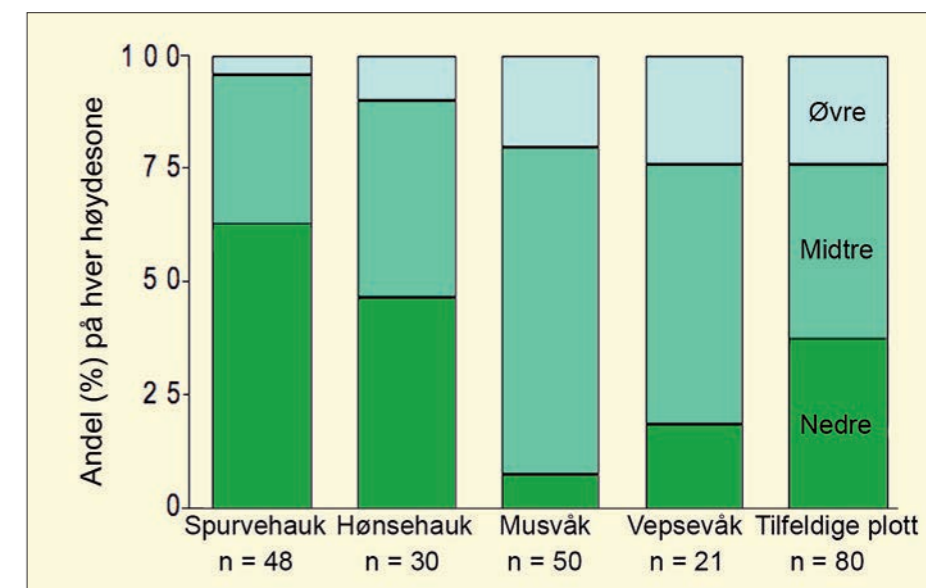
Det mest påfallende var at de aller fleste reirplassene ble funnet i tett ungskog (Fig. 3). At reirplassene helst lå i flatt terreng i nedre høydesone (Fig. 4 og 5) henger trolig sammen med at andelen ungskog var høyest her. I den multivariate testen der reirflatene ble sammenlignet med tilfeldig utlagte prøveflater var det kun antall trær som slo ut som statistisk sikker forklaringsvariabel (Tabell 1). At det var tretetthet som var viktigst for spurvehaukens valg ble bekreftet av at tradisjonelle reirlokalteter i liten grad ble gjenbrukt etter tynningshogst (Selås 1996).

Den viktigste gevinsten ved å hekke i tett skog er trolig redusert predasjon på egg og unger. I Aust-Agder er det særlig hønehauken som har opptrådt som predator på spurvehaukens unger, men sannsynligvis er også måren en aktuell trussel. Riktignok vil spurvehaukhunnen normalt forsvare avkommet sitt med nebb og klør (selv mennesker kan bli angrepet), og vi har en observasjon der en hunn jaget bort en hønehaukhann fra reiret før denne rakk å drepe noen av ungene. Imidlertid er nok spurvehauken for liten til å virke tilstrekkelig avskrekkende for de nevnte predatorer. Ved å holde til i tett ungskog vil i hvert fall hønehauken bli hemmet i sine jaktforsøk på nylig utfløyne spurvehaukunger, og det er også sannsynlig at den ikke så lett finner reirene her, siden den selv foretrekker å jakte i eldre og mer åpen skog (Widén 1989).

Hønehauken er en gammelskogsart

Hønehauken ble funnet hekkende på alle boniteter og i alle skogtyper (Fig. 2 og 3), men ble ikke funnet i ungskog eller veldig

Fig. 6. Reirflatenes og prøveflatenes fordeling på høydesoner i terrenget. I multivariate analyser var det ingen av artenes reirflater som skilte seg signifikant fra de tilfeldig utlagte prøveflatene.

arten i en bytteundersøkelse for spurvehauk fra samme område og periode bare utgjorde 2.5% av denne vektclassa.

Musvåken foretrekker bratt terreng

Verken bonitet, skogalder eller tretetthet slo ut signifikant i sammenligningen

mellom musvåkens reirflater og prøveflater (Tabell 1, Fig. 2 og 4). Arten kan iblant bygge reir i svært åpen skog, endog i nesten frittstående trær ute i hogster, forutsatt at det ikke er for mye forstyrrelser i området. Den kan imidlertid se ut til å foretrekke løvdominert skog (Fig. 3), ettersom denne variabelen slo ut signifi-

glissen skog (Fig. 4). I sammenligning med de tilfeldig utlagte prøveflatene var det statistisk sikker forskjell både for skogtype (mer gran i hønehauken reirrområder), skogalder og antall trær per daa (Tabell 1). I tillegg var det en tendens til at reirflatene oftere hadde en sørlig eksponering (Fig. 5) og at de lå nærmere vann enn prøveflatene (Tabell 1). Som for spurvehaukreir ble hønehaukreir oftere funnet i nedre høydesone enn i øvre (Fig. 6), men siden det ikke var noen statistisk sikker effekt kan forklaringen ligge i at de prefererte reirhabitatene helst lå i nedre høydesone.

Også for hønehauk kan predasjon – med hubro *Bubo bubo* og gaupe *Lynx lynx* som potensielle predatorer – ha gitt seleksjon for bestemte preferanser ved valg av reirplass. I hvert fall vil nok hubroen heller jakte i mer åpne områder enn i typiske hønehaukskoger. De store reirene hønehauken bygger, og som i seg selv kan være med på å gi preferanse for gammelskog, indikerer imidlertid at reirpredasjon ikke har vært en viktig seleksjonsfaktor for denne arten. Kanskje er det like viktig at hønehauken lettere unngår mobbing fra kråke *Corvus cornix* og ravn *C. corax* ved å hekke inne i lukket gammelskog. Siden hønehauken starter hekkingen sin tidlig kan også lokalklimatiske forhold ha betydning for reirplasseringen. Dette støttes av at det var en tendens til at flere reirflater enn prøveflater hadde sørlig eksponering.

Et siste forhold som kan ha betydning for reirplasseringen er beliggenhet i forhold til gode jaktområder. Spesielt for hønehauk, som jakter på relativt store byttedyr som vil være tunge å frakte til reiret, burde det være fornuftig å legge reiret lavt i terrenget, slik at det blir mest mulig «utforbakke» på vei hjem, og så nær de optimale jaktområdene som mulig. Dette kan muligens forklare tendensen til at reirene ofte ligger nær vann, der hauken kan jakte på blant annet ender og vadefugler. Tilsvarende preferanse er rapportert fra Tyskland og Nord-Amerika (Reynolds et al. 1982, Link 1986). At hønehauken hyppig jakter nær vann bekreftes av at strandsnipe *Actitis hypoleucos* i studieområdet har utgjort ca 18% av totalt antall byttedyr i vektclassa 50-120 g (trostestørrelse), mens

Hønehaukens store kvistreir bygges helst i relativt tett gammelskog, gjerne med gran som dominerende treslag. Selve reiret kan imidlertid like gjerne ligge i ei osp eller bjørk. Foto: Vidar Selås.

Musvåken er den eneste av de skogtilknyttede rovfuglartene våre som hyppig plasserer reiret sitt i fjellvegg. Den synes å ha særlig forkjærlighet for bratt og sørvendt terreng. Foto: Vidar Selås.

kant i sammenligningen med prøveflatene, sammen med helningsgrad og helningsretning (Tabell 1, Fig. 5). Den klassiske hekkelokaliteten for musvåk i Aust-Agder kan dermed sies å være bratt sørvendt terreng med løvdominans (ofte eikeskog).

I sørvendte bratte skråninger vil musvåken ha gode muligheter for å utnytte oppadgående luftstrømmer for seilflyvning, en flyveteknikk arten bruker langt oftere enn haukene. Etter levering av byttedyr ved reiret vil den dermed bruke mindre energi når den skal ut på ny jakt enn om den hekker i flatt terreng. Det kan imidlertid også være et poeng at den lettere kan unnsnippe, eller forsvare seg mot, naturlige fiender i et terreng der dens egne flyveferdigheter best kommer til sin rett. Siden musvåken kan være svært sky overfor mennesker skal en heller ikke se bort fra at den velger bratt terreng fordi det der er mindre menneskelig ferdsel. Til slutt må nevnes at valg av bratt sørvendt terreng kanskje også gir størst tilgang på byttedyr i reirets nærområde i etableringsfasen om våren, fordi det er her det blir tidligst snøbart.

Vepsevåken – en høybonitetsart

Vepsevåken var den eneste av artene der reirflatene skilte seg signifikant fra prøveflatene med hensyn til fordeling på bonitet (Tabell 1, Fig. 2). Lavt innslag av furu på reirplassene (Fig. 3) kan dermed antas å være en konsekvens av at arten helst hekker i høybonitetsskog. Skogtype gav da heller ingen tilleggsforklaring i den statistiske modellen. Interessant nok ser arten heller ikke ut til å vise noen preferanse med hensyn til skogens alder og tetthet, den er funnet både i ungskog og glissen gammelskog (Fig. 4). Imidlertid

Reiret på bildet er brukt av både vepsevåk og musvåk. Selv om begge artene nok har sine særegne habitatpreferanser, er det ikke uvanlig at de overtar reir bygd av andre rovfuglarter. Foto: Vidar Selås.

var reirflatene oftere eksponert mot nord enn prøveflatene (Tabell 1, Fig. 5). Man kan ellers merke seg at både vepsevåk og musvåk gjerne er å finne høyere i terrenget enn spurvehauk og hønsehauk (Fig. 6), selv om forskjellen fra prøveflatene ikke var statistisk sikker for noen av artene.

At vepsevåken er knyttet til høy bonitet er funnet også i andre studier (Amcoff et al. 1994, Knoff et al. 2005). Hos vepsevåk bringer ikke hannen mat til hunnen i rugeperioden (Holstein 1944), slik det er vanlig hos rovfugler. Dermed kan det være spesielt viktig at hunnen har tilgang til gode jaktområder nær reiret. Både fugleunger, frosk og ulike virvelløse dyr kan inngå i dietten i denne perioden. I motsetning til hønsehauk og musvåk så vepsevåken ut til å foretrekke lokaliteter med nordlig eksponering. Dette kan ha sin forklaring i at vepsevåken starter hekkingen 1-2 måneder seinere, og derfor heller ønsker å unngå sterk sol, som kan være skadelig for små reirunger. Knoff et al. (2005) rapporterer imidlertid at vepsevåken i et område i Hedmark helst valgte solrike skogslirer som reirplass.

Konklusjoner

Spurvehauken ser ut til å preferere ungskog både for hekking (denne studien) og jakt (Selås & Rafoss 1999), og skulle således favoriseres av bestandsskogbruk forutsatt at ungskogene ikke tynnes så hardt at de blir mindre attraktive som reirplass. For en totalvurdering av skogbrukets betydning må en imidlertid også se på effekten på bestandene av trost og småfugl. Størrelsen på hogstflatene og utforming av kantsone vil også spille inn, ettersom kantsoner trolig er viktige både som jakt-habitat for spurvehauken og som habitat for en rekke småfuglarter.

For hønsehauken er det ingen tvil om at bestandsskogbruket har vært negativt, både i forhold til bestandsnivå av viktige byttedyr, jakthabitat og reirhabitat (Grønlien 2004). Selv om det kan diskuteres hvor mye tilgang på reirplasser betyr sammenlignet med tilgang på byttedyr og jakthabitat (Widén 1997, Selås 1998b), er det prisverdig at Skogeierforbundet har utarbeidet egne retningslinjer for behandling av hekkelokaliteter for hønsehauk. Generelt gjelder at det ikke skal brukes flatehogst og frøtrestillingshogst nærmere enn 50 meter fra reiret, og at reirtreet med omkringliggende skog ikke skal bli stående som en «øy» i landskapet etter hogst. Et reirtre betraktes som i bruk inntil fem år etter siste hekking.

Også musvåkreir går i blant tapt på grunn av hogst, men arten er såpass fleksibel med hensyn til reirplassering at dette neppe har betydning for bestanden. På Sørlandet

har musvåken vært var overfor menneskelige forstyrrelser (Selås 1988), men med endrede holdninger til rovfuglene må en kunne forvente at arten blir stadig mindre sky og dermed også lettere går til hekking i bebygde og trafikkerte områder. Fordi hogstflater gir gode muligheter for jakt på smågnagere skulle en forvente at musvåken har fordel av bestandsskogbruket. I snørike områder kan det imidlertid tenkes at eldre skog (der snødekket gjerne er mindre) er vel så viktig som jakthabitat under revirhevdningen om våren, slik at økt tilgang på hogstflater ikke nødvendigvis gir økt hekketetthet.

Vepsevåkens preferanse for høy bonitet, som jo er den skogsmarken som blir mest intensivt utnyttet, tilsier at skogbruket bør ta spesielle hensyn til denne arten. Siden gammelskog ikke ser ut til å være noen betingelse er det likevel usikkert hvor stor betydning skogsdrift har for artens forekomst og hekkesuksess. Men så lenge vi fortsatt vet så pass lite om vepsevåken, vil jeg slutte meg til anbefalingen gitt av Knoff et al. (2005), nemlig at alle registrerte reirområder for vepsevåk bør skånes mot hogst på lik linje med hønsehauk-lokaliteter.

Takk

En stor takk til Inge Selås og Kurt Olav Selås for uvurderlig hjelp med feltarbeidet.

Litteratur

- Amcoff, M., Tjernberg, M. & Berg, A. 1994. Nest site choice of Honey Buzzard *Pernis apivorus*. *Ornis Svecica* 4: 145-158.
- Bergo, G. 1992. Bestandsstørrelse, reirhabitat og reproduksjonsbiologi hjå hønsehauk. Fylkesmannen i Hordaland, Miljøvernavdelingen. Rapport 5/92.
- Grønlien, H. (red.) 2004. Hønsehauken i Norge. Bestandsstatus og utvikling siste 150 år. NOF Rapportserie 5.
- Grønlien, H., Høitomt, G. & Opheim, J. 1993. Registrering av skoglige forhold ved 10 hekkelokaliteter for hønsehauk. En vurdering av biotopkrav og bestandsutvikling. *Hujon* 19: 209-237, 305-313.
- Hald-Mortensen, P. 1974. Spurvehøgens *Accipiter nisus* rede og redeplacering – og sammenligninger med Duehøgen *A. gentilis*. *Dansk Orn. Foren. Tidsskr.* 68: 91-115.
- Holstein, V. 1944. Hvepsevågen *Pernis apivorus apivorus* (L.). Biologiske studier over danske rovfugle II. Hirschsprungs, København.
- Juul-Hansen, I. 1987. Hønsehauk og bestandsskogbruk. *Norsk Skogbruk* 33: 26-27, 43.
- Knoff, C. 1996. Er hønsehauken truet i Hedmark? *Kornkråka* 26(3): 21-24.
- Knoff, C., Svenkerud, R. & Tøråsen, A.

2005. Vepsevåken – vår mest anonyme rovfugl. *Vår Fuglefauna* 28: 64-71.
- Link, H. 1986. Untersuchungen am Habicht (*Accipiter gentilis*). *Deutscher Falkenorden-Schriftenreihe*, Heft 2.
- Reynolds, R. T., Meslow, E. C. & Wight, H. M. 1982. Nesting habitat of coexisting *Accipiter* in Oregon. *J. Wildl. Manage.* 46: 124-138.
- Selås, V. 1988. Musvåkens toleranse overfor reirforstyrrelser. *Fauna* 41: 16-19.
- Selås, V. 1996. Selection and reuse of nest stands by Sparrowhawks *Accipiter nisus* in relation to natural and manipulated variation in tree density. *J. Avian Biol.* 27: 56-62.
- Selås, V. 1997a. Nest site selection by four sympatric forest raptors in southern Norway. *J. Raptor Res.* 31: 16-25.
- Selås, V. 1997b. Breeding density of Sparrowhawk *Accipiter nisus* in relation to nest site availability, hatching success and winter weather. *Ornis Fenn.* 74: 121-129.
- Selås, V. 1998a. Does food competition from red fox (*Vulpes vulpes*) influence the breeding density of goshawk (*Accipiter gentilis*)? Evidence from a natural experiment. *J. Zool. Lond.* 246: 325-335.
- Selås, V. 1998b. Hønsehaukbestanden i tilbakegang – også i Aust-Agder. *Vår Fuglefauna* 21: 149-154.
- Selås, V. 2001. Breeding density and brood size of common buzzard *Buteo buteo* in relation to snow cover in spring. *Ardea* 89: 45-53.
- Selås, V. & Rafoss, T. 1999. Ranging behaviour and foraging habitats of breeding Sparrowhawks *Accipiter nisus* in a continuous forested area in Norway. *Ibis* 141: 269-276.
- Widén, P. 1989. The hunting habitats of Goshawks *Accipiter gentilis* in boreal forests of central Sweden. *Ibis* 131: 205-213.
- Widén, P. 1997. How, and why, is the goshawk (*Accipiter gentilis*) affected by modern forest management in Fennoscandia? *J. Raptor Res.* 31: 107-113.

Forfatterens adresse:

Vidar Selås
 Institutt for naturforvaltning
 Universitetet for miljø- og biovitenskap
 Postboks 3001
 1432 Ås

E-post: vidar.selas@umb.no

Smøla vindpark i ferd med å bli en katastrofe for havørna

Av
Morten Ree

Åtte måneder etter at Smøla vindpark ble igangsatt og erklært åpnet med pomp og prakt, må vi dessverre konstatere at ni havørner er drept av vindmøllene. Norsk Ornitologisk Forening (NOF) krever at vindmøllene stanses slik at man kan sette seg ned for å ta en grundig gjennomgang av problematikken før nye fugler slås i hjel.

Unik kunnskap

NOF ofret store ressurser gjennom flere

års saksbehandling på å stanse utbyggingen av vindkraft på Smøla. Vårt bakgrunnsmateriale var stort; gjennom NOFs Prosjekt Havørn sitter vi på unike kunnskaper om artens bestand på og bruk av Smøla. I tillegg har NOF stor kompetanse på hvilke negative konsekvenser vindmølleparker kan ha, særlig for rovfugl. Mens myndigheter og utbyggere la forskningsresultater fra vindmølleparkerne i Danmark og Nederland til grunn for sine vurderinger, så gikk NOF til de store parkene i USA og Spania for å sjekke resul-

En kollisjonsd drept ung havørn i Smøla vindpark 28. april 2006.
Foto: Espen Lie Dahl.

Den døde voksne hunnørna på bildet var den syvende kollisjonsdrepte havørna i Smøla vindpark.
Foto: Espen Lie Dahl.

tatene fra deres undersøkelser. Vi gjorde dette for å finne områder med fauna som kunne ligne på vår egen, det vil si med store rovfugler som aktivt bruker vindparkområdene. Her fant vi klare bevis på at store rovfugler rammes hardt av slike utbygginger. Når vi da i tillegg gjennom Prosjekt Havørn visste at Smøla har en av verdens tetteste hekkebestander av havørn, så måtte de tragiske resultatene som vi i dag ser bli et faktum!

Stopp vindmøllene

Altamont Pass i California er verdens største vindparkområde med 5.400 vindmøller. Altamont fikk fornyet konsesjon i vinter, men det ble stilt krav om at halvparten av møllene stanses tre måneder i vintersesongen. Dette gjøres for å begrense skadeomfanget på kongeørn og andre fugler, samtidig med at man vil bruke resultatene inn i et pågående prosjekt som studerer effektene vindmølleparker har på fugler. Man ønsker å lære seg hvor i terrenget det er mest eller minst gunstig å plassere vindmøller i forhold til fugler. Betydningen av dette er også avdekket i undersøkelser i Spania.

Vindmøllene i California er små og hurtiggående. De kan dermed ikke sammenlignes direkte mot våre store vindmøller. NOF brukte imidlertid denne parken som et bevis for hvor stor dødsrisikoen blir for rovfugler, i dette tilfelle særlig jaktende kongeørn. Det er gjennom flere år kjørt et prosjekt med radiosendere på kongeørn som har vist urovekkende stor dødelighet i kollisjon med vindmøller. Dette var et av NOFs hovedargumenter i Smølasaken, og nå ser vi at vår bekymring var reell. NOF mener derfor at vi må kreve at møllene på Smøla stanses og at man får gjort en grundig vurdering av restriksjoner på driften av vindmøllene på Smøla, men også på den generelle vindparkutbygging som er planlagt langs kysten av Norge.

Juridisk vurdering

Kan vi etablere menneskelige konstruksjoner som rammer fredet vilt på denne måten? Hvilken lovbeskyttelse har norsk natur i slike tilfeller? NOF vil be om en juridisk vurdering av den rolle vindparker kan ha som trussel for en art som Norge har et internasjonalt ansvar for å bevare. Vi vil også følge opp saken etter Bernkonvensjonen ved hjelp av BirdLife International. Under behandlingen av vår sak i Strasbourg i 2001 forventet Bernkonvensjonens partsmøte at Norge foretok en grundig undersøkelse av konsekvensene av trinn 1 av utbyggingen, før de eventuelt igangsatte trinn 2. Dette ble ikke fulgt opp av norske myndigheter, og slett ikke i en grad som tilsa fortsatt videre utbygging slik det faktisk ble gjort.

Bestandsreduksjon

Av de ni døde havørnene som så langt er

funnet etter åtte måneders drift på Smøla, er det seks voksne, utfargede fugler og tre ungfugler. I fjor ble det satt radiosender på seks unger på Smøla. Nå er allerede tre av disse funnet døde mindre enn ett år etter merkingen. Funnet av seks voksne fugler vil også gi dramatiske konsekvenser for en art med lav produksjon av ungfugler og et langt livsløp. Med over 100 søknader til behandling for diverse vindparkanlegg langs vår kyst, hvorav mange i tilknytning til hekkeområder for havørn, vil vi om noen tiår kunne få oppleve at bestanden av havørn er kraftig redusert. Også andre arter som kongeørn, hubro, smålom m.fl. kan lett bli offer for vindmøllenes vingeslag.

Morten Ree er generalsekretær i Norsk Ornitologisk Forening. Mer om vindmølleproblematikken på NOFs nettsider www.birdlife.no.

Foreningen Våre Rovdyrs årsmøte 27. mai i år vedtok følgende resolusjon stilet til miljøstatsråden:

Foreningen Våre Rovdyr krever at miljømyndighetene tar på alvor de konsekvenser Smøla vindpark har for havørn i området. Det er i den korte tiden etter åpningen av vindmølleparken konstatert ni drepte havørn, hvorav seks voksne individer – altså en svært dramatisk utvikling for bestanden i området.

Smøla har en av verdens tetteste hekkebestander av havørn og vi hadde

forventet at utnyttelse av naturressurser planlegges og utføres i tråd med de føringer myndighetene har nedfelt i miljøsammenheng.

Foreningen Våre Rovdyr krever at vindmøllene i Smøla-området kort og godt stanses inntil man finner fram til tiltak som motvirker konsekvensene for havørn.

Foreningen Våre Rovdyr krever også at regjeringen utarbeider en samlet plan for vindmøller i Norge før videre utbygging.

Ørne-eventyr som faktabok

Roestad, Bente
Ørnerovet på Leka
N.W. Damm & Søn, 2006
ISBN 82-04-11552-0

Av Per J. Tømmeraas

Enhver ny kunnskapskilde om ørner myntet på barn vil glede mange naturbevisste foreldre og lærere. Store presseoppslag om massedrap på rein og gjentatte skremseleksreportasjer om nærgående fugler understreker behovet for objektiv informasjon.

Denne gangen har Bente Roestad børstet støvet av den 74 år gamle historien om «Ørnerovet på Leka» og gitt den ut som faktabok i serien «Faktaløver» på forlaget N. W. Damm & Søn AS. Kort fortalt dreier det seg om forsvinningen til den 3 år og 8 måneder gamle Svanhild Aminda Hansen fra Hortavær som søndag 5. juni 1932 lekte alene utenfor husene hos slektningene på Leka og 7 timer senere angivelig ble gjenfunnet sovende på ei berghyll under et havørnreir. Ingen observerte noen nærgående barnerøver eller var vitne til forsvinningen, så her skilles veiene mellom fabel og virkelighet.

Man skal ikke ha bladd lenge for å skjønne at hensikten med denne boka har vært noe helt annet enn å stimulere til naturglede og spre saklig biologisk kunnskap om de store rovfuglene. En del andre titler i den samme

Denne tegningen av Mia Gjerdrum Helgesen pryder bokas forside. Å overprøve all rovfugleeksptise og presentere et slikt monstrum av en havørn i en faktabok for barn, viser hvilken arrogant og ansvarsløs framstilling man her har med å gjøre.

faktabokserien setter standard for utvalget og kunnskapsformidlingen: *Spøkelses, Flygende tallerkener og små grønne menn, Levende monstre, Haien angriper!* Dessuten reklamerer forlaget med at man blir smart av å lese deres faktabøker.

Skal man leve opp til faktastemplet, bør de aktuelle forfatterne vise at de behersker emnet på en forsvarlig måte. Følgelig kan man heller ikke lempe på kravene til presisjon og objektivitet selv om det «bare» dreier seg om barnelitteratur. Derfor er det ganske utrolig at en person som har tatt mål av seg til å skrive en faktabok om et vanskelig og kontroversielt tilfelle, kun finner det nødvendig å bruke en eneste kilde, nemlig Steinar Hunnestads 46 år gamle uvitenskapelige fabuleringer i boka *Ørnerovet*.

I tillegg har Roestad diktet opp og bakt inn sitt eget tankegods i form av en rekke emosjonelle utsagn lagt i munnen på de ulike aktørene. Her blir forfatterens evne til å leve seg inn i barnesinnet virkelig satt på prøve. Blant annet virker det søkt at 3–4-åringen Svanhild har et velutviklet forsvarsinstinkt for småfuglreir som trues av måker. Jenta stormer etter de andre barna og greier å treffe den angripende måken med en liten stein så den flakser forfjamsset av gårde. Ellers viser Svanhild stor innsikt i husdyrhold og foreslår å sortere flekkede og hvite skjell som kuer og lam, og bygge båser og lage gjerdar av strå. I tillegg driver hun alene og pusler sammen bitene av en knust melkeskål. For meg virker dette mer som hypotetiske voksne tanker overført til barnets verden. Enda verre er beskrivelsen av hennes godt utviklede steds- og retningssans slik at hun gjenkjente husene og lekeplassen i det fjerne oppe fra berghylla. Den formen for resonnement og koordinering er på ingen måte utviklet hos så små barn, men kommer senere gjennom erfaring og læring.

For riktig å få sving på dramaturgien dikter Bente Roestad opp 9-åringen Egil som blir hennes reflekterende talerør i boka. Han erstatter nabogutten Trygve Jørgensen som var Svanhilds reelle lekekamerat. Den fiktive Egil drømmer om å bli redningshelt og plasseres i fremste front under leteaksjonen, betjener vannkikkert, teller opp letemannskapet og gjør mange spesielle ørneobservasjoner. Selvfølgelig blir det han som oppdager reiret og fantaserer om at ørnen kanskje ikke har klart å få med seg Svanhild helt opp fordi hun ble for tung? Kanskje har Roestad truffet det korrekte nivået for sine rovfuglfaglige betraktninger når hun presenterer det gjennom en 9-åring?

Forutsetningen for en mer edruelig beskrivelse av de virkelige redningsmennene skulle ligge bedre til rette da hun selv hevder å ha vokst opp og hørt skildringene direkte fra aktørene. Men også her snubler forfatteren og kaller dem gutter litt eldre enn 9-åringen Egil. Virkeligheten var at han som fant Svanhild, Jentoft M. Sveinsen, i 1932 var en trebarnsfar på 34 år! Og kameraten, Leif Andersen, var en barnløs 32-åring. Den tredje «gutten» var Karl Haug, 28 år. I tillegg døde hovedpersonen, Jentoft M. Sveinsen, 18 år før forfatteren kom til verden.

Men det er først og fremst den ornitologiske, rovfuglfaglige siden av saken som denne historien står og faller med. Forfatteren opererer for eksempel med et vingespenn på havørner opptil 3 meter. Moderne vitenskapelige verk sier maksimum 245 cm. Havørnreirene på sidene 39 og 55 er tegnet med henholdsvis 4 og 6 unger med gule nebb! Det reelle antallet hos arten er 1–2 unger pr. vellykket hekking. Nebbfarger skifter fra svart til gulaktig først i 4-årsalderen. Følgelig er alle individene på side 55 angitt med feil nebbfarge. Slike unøyaktigheter må tilskrives mangelfullt forarbeid. Verre er den gjennomførte kunstneriske overdrivelsen og bevisste demonisering av ørnen som omskapes til et uhyrlig monstrum. Utsyket illustrert på bokas forside og side 44 nærmest formørker himmelen og får en til å tenke på fabelfuglen griffen som fløy av gårde med elefanter. En jevnføring av rovfugl og mennesker på bildet tilsier at ørnen måtte ha hatt et vingespenn på omkring 10

meter! På bakgrunn av dette kan man spørre seg hvilken fagkonsulent forlaget har benyttet, og om hvilken koordinering det har vært mellom forfatter og illustratør?

En jaktende havørn forholder seg taus og utstøter absolutt ikke «forferdelige jaktsskrik». Dessuten er det vanskelig å akseptere det beskrevne rollebyttet der predatoren plutselig kommer på defensiven og blir «redd» sitt eget bytte på grunn av at jenta forsvarer seg med steinkast. Det samme gjelder ørnen som sikter mot øynene og foretar gjentatte angrep mot «byttet» på berghylla. Her blandes begrepene da det innen rovfuglatferden er en klar forskjell på reirforsvar og jaktutøvelse. Roestads utlegging er ren spekulasjon og har ingen rot i rovfuglbiologien. Heller ikke er havørnen «engstelig» for stor sjø og går over fra fisk til andre byttedyr under slike værforhold. I et intervju i VG utdyper Roestad sine byttedyrbetraktninger. Syke ørner som ikke greier å fiske, skifter til uvanlige byttedyr og begynner å utnytte åtsler. Hva skal man si når et ilanddrevet hvalkadaver tiltrekker seg 20 – 30 havørner? Har det da brutt ut en epidemi? Grensen for ørnens løfteevne er satt til en stor laks eller et lite lam. Stort mer upresist går det vel ikke an å uttrykke seg når en stor laks kan veie 30 kg eller mer og et lite lam omkring 5 kg! Uansett hvor

Bente Roestad er i godt gammelt selskap når hun holder liv i en antikvert myte og driver skrekkpropaganda for farlige ørner. Med 1800-tallets kunnskaper om ørner er det ikke rart at slike illustrasjoner den gang fant veien til samtidens naturfagbøker slik som bildet til venstre (fra *Ørnen – en barnerøver*, side 119). De feilaktige proporsjonene mellom størrelsen på barn og ørn følger en linje fra den bortførte jenta Maria Delex i 1838 (til venstre – kunstner: Mesnel) via Steinar Hunnestads bok fra 1960 (i midten – tegning: Mathis Kvarne) til Bente Roestads ferske faktabok (til høyre – tegning: Mia Gjerdrum Helgesen).

mye man forsøker å tåkelegge løfteevnen, så er det et uomtvistelig faktum at ørner ikke greier å fly av gårde med tyngre objekter enn sin egen kroppsvekt. Det vil si omkring en firedel av det den 19 kg tunge jenta veide. Å overlata slike fagspørsmål og bruke

spekulative journalister som sannhetsvitner, er en hån mot verdens rovfuglforskere.

Igen må vi minne om at forfatteren har satt seg selv i dette uføret ved å kalle produktet en faktabok og ikke en eventyrbok. Svan-

Kjolebeviset har stått sentralt i Lekasaken. Men ingen har lagt merke til at det opereres med tre forskjellige «ytterplagg» som jenta hadde på seg skjebnedagen. Faksimilen til venstre (fra 1932) viser en blomstrete kjole med følgende ledsagende originaltekst: «Nederst: Svanhild sammen med faren og i de samme klærne som hun hadde dengang ørnen bortførte henne» (Aftenposten 20. august 1932). Bildet i midten viser den tradisjonelle rutete «framvisningskjolen» som Svanhild i voksen alder har latt seg avbilde sammen med i mange sammenhenger (faksimile fra tidsskriftet Legedom, 1999, nr. 4). Faksimilen til høyre viser i motsetning til de to andre en langermet kjole med et helt annet rutemønster: «Her fotografert for Aftenposten sammen med moren Astrid etter den vellykkede leteaksjonen» (VG 7. mai 2006).

hilds onkel, Lorents Benjaminsen, tillegges å ha observert en kjempeørn «med bortimot tre meters vingespenn, som har tatt lam og rev like ved husene». Problemet er at det i hans levetid aldri har vært rev på øya Leka! I forbindelse med en resultatløs leting led det mot kveld. Heldigvis var sommernetene lyse i Nord-Norge. Men ligger Leka egentlig i Nord-Norge? Videre sies det at en av hovedpersonene leste om ørnerovet i *Aftenposten* et par dager etter tildragelsen. Var det virkelig så gode kommunikasjoner mellom hovedstaden og Leka på den tiden?

Lekahistorien lever sitt eget liv uavhengig av det som opprinnelig ble sagt og skrevet i 1932. Stadig nye momenter er kommet til, og mange forhold er så forandret at man vanskelig kjenner seg igjen. Den gang ble det klart og tydelig understreket at det 19 kg tunge barnet ble gjenfunnet helt uten skader – bare med en liten rift i hodet, som sikkert var «merker etter den kvasse steinen i uren». Derfor er det forstemmende å lese Bente Roestads faktaopplysning om at Svanhild ble funnet skadet, men i live, med blod på hendene og på kjolen og striper etter ørneklør på brystet og på magen. Distriktslege Fridtjof Fossum som i 1932 undersøkte barnet, sa det slik: «Klørne hadde altså ikke nådd inn til kroppen som var ganske uskadt, når undtas et lite skrubbår i pannen, som ørnen kanskje ikke engang var skyld i». Skadene på jentas klesdrakt var lokalisert til brystet. Bare det innerste liv var helt, mens de øvrige tøyplaggene var spjæret. Det tykke ullskjerfet lagt i kryss over brystet hadde bare 2 hull (se faksimile foregående side). I så fall hvorfor brukte ørnen ikke alle sine 8 klør på et slikt kjempeløft? Det har også oppstått tvil om hvilken kjole hun hadde på seg skjebnedagen. Fotografene fra 1932 viser både en blomstrete (jf. Roestad s. 32 og faksimile foregående side) og en rutete (Roestad s. 63). Så presenterte VG 7. mai 2006 et nytt bilde som angivelig var fra 1932 der veslejenta er iført en tredje kjole med et helt annet rutemønster. Skjerfet på samme bildet har også et annet mønster enn på de andre 1932-bildene (jf. Roestad s. 63). Selv skoene i boka (Roestad s. 32) er tegnet helt forskjellig fra «framvisnings-eksemplaret» (tøyskoen) og «reimskoene» vist på et 1932-fotografi. Alle disse eksemplene understreker hvilken uredelighet det er å kalle dette en faktabok. Ved å tilføye stadig nye momenter og pynte på realitetene fra 1932, virker presentasjonen mer forvirrende enn klargjørende.

Bente Roestad besitter en utrolig freidighet og hever seg skruppelløst over all moderne rovfuglforskning. Det påhviler forlag og forfatter et tungt ansvar når de nå gjenoppliver og utgir denne gamle myten som en faktabok. Det er et svik mot naturen og en umoralsk handling å sko seg og feilinformere kommende slekter ved å skape uberettiget frykt for våre største rovfugler.

Ole Hans Kristiansen til minne

Av
Viggo Ree

Ringerikingen Ole Hans Kristiansen gikk ut av tiden den 11.10.2005. Med hans bortgang har vi mistet en modig og kunnskapsrik naturverner og en person med stor nysgjerrighet og innlevelse overfor alt som levde rundt han. Ole Hans ble født den 15.9.1949. Allerede som gutt ble han rammet av sykdom, noe hans liv ble sterkt preget av. Til tross for alle lidelser var han alltid en stor optimist og en fantastisk humørspreder.

Etter utdannelsen til verktøymaker hadde Ole Hans en kort arbeidsperiode på Follum fabrikk, inntil sykdommen hindret han i å fortsette i arbeidslivet. I årene som fulgte gjennomførte han til tross for sine plager utallige utflukter i skog og mark – og endog et flere måneders opphold på Grønland! Ole Hans viste et sterkt og ekte naturvernengasjement, og han var bl.a. aktiv i Natur og Ungdom. Han deltok i demonstrasjonene mot utbyggingene i Innerdalen og Alta/Kautokeinovassdraget. Bøtleggingen for å forsvare norsk natur så han på som en hedersbevisning!

Ole Hans var dessuten en meget driftig og erfaren fugleobservatør. Fra sin hytte «Luna» på Veholt hadde han glimrende utsyn over den nordvestre delen av Tyrifjorden, og han bidro med en rekke registreringer av bl.a. storskarv- og kortnebbgåstrekket over Ringerike. Allerede i 1984 var Ole Hans med på å stifte Ringerike lokallag av Norsk Ornitologisk Forening. I vinterhalvåret bodde han mye hos sin venninne Anne Brostigen på Bygdøy.

De siste årene forærte Ole Hans Naturvernforbundet og Foreningen Våre Rovdyr raust fra sine møysommelig oppsparte trygdepeng-er. Her var han medlem gjennom mange år. Som takk for gavene til vår forening ble han invitert på gaupesporing i Hedmark vinteren for halvannet år siden. Dette satte han meget stor pris på. Ole Hans fikk oppleve dette rovdiret en gang, da han en vinterdag i 1998 så et ungt individ løpe på Tyrifjorden rett utenfor hyttevinduet. Da ringte han like etterpå og inviterte meg over for å se på

Ole Hans Kristiansen i sin hytte «Luna» på vestsiden av Tyrifjorden. Foto: Jorun Karlsen.

de flotte sporene. Fra da av hadde vi jevnlig kontakt, både i felt og via telefonen.

Høsten 2004 antydte Ole Hans at han vel neppe kom til å få høre lerkens vårsang igjen. Men det fikk han – mot alle odds! Våren 2005 var vi flere ganger sammen og kunne nyte fuglesangen og gåseplogene på vei mot nord. Musikk var også en viktig del av Ole Hans' liv, noe han jevnlig gav uttrykk for gjennom en imponerende plyingring, nyinging og joiking. Han stilte trofast på musikkfestivaler. I fjor sommer var Anne og Ole Hans bl.a. på folkemusikkfestivalen i Førde og Crosby, Stills & Nash-konserten i Oslo.

I det siste nummeret av magasinet *Country*, som ble utgitt i fjor sommer, var det en reportasje om den årlige fugleturen på Ringerike. Her var det et flott fotografi av Ole Hans med følgende bildetekst: «Dyp konsentrasjon ved teleskopet. Å oppdage en fugl er som å oppdage en stjerne i verdensrommet». Ole Hans var en stjerne i verdensrommet. For de av oss som var så heldige å bli kjent med han, var han et utrolig medmenneske som brakte glede, lys og varme i så mange sammenhenger. Vi som får leve videre og som ikke har vært plaget av alvorlige sykdommer i år etter år, har all grunn til å være takknemlige for de påminnelser Ole Hans gjennom sitt vedvarende pågangsmot og sin munterhet gav oss – lidelsene til tross.

Kampen og livet til Ole Hans er over. Bisettelsen og samværet i Hønefoss 20.10.2005 ble slik han hadde ønsket det – med musikk og sang, dikt og taler. Mange vil minnes hans vennlige, skjeggete ansikt med røde kinn og hans krumme rygg – ofte med en krykke i ene hånden. En stillfaren og sympatisk naturvenn har gått bort. Han vil bli dypt savnet av mange i tiden som kommer.

Avlsprosjektet:

Fjellrevunger født

Seks fjellrevvalper så dagens lys på forsommeren i år. Det skjedde i et kameraovervåket hi i den nyetablerte Sæterfjellet avlsstasjon for fjellrev i Oppdal, og internettbrukere verden over kunne følge fødselen på direkten. Tispa er to år gammel og kommer fra Børgefjell. Hannen er en ettåring fra Dividalen i Troms.

– Kullet som nå er født markerer et gjennombrudd i avlsprosjektet og arbeidet med å bevare den utryddingstruede fjellrevstammen, sier prosjektleder Arild Landa ved Norsk institutt for naturforskning (NINA).

Fjellreven er regnet som akutt utryddingstruet, og teller i dag rundt 50 voksne individer i Norge. Avlsstasjonen på Sæterfjellet i Oppdal har som målsetting å produsere 30–50 valper i året for utsetting i høyfjellsnaturen.

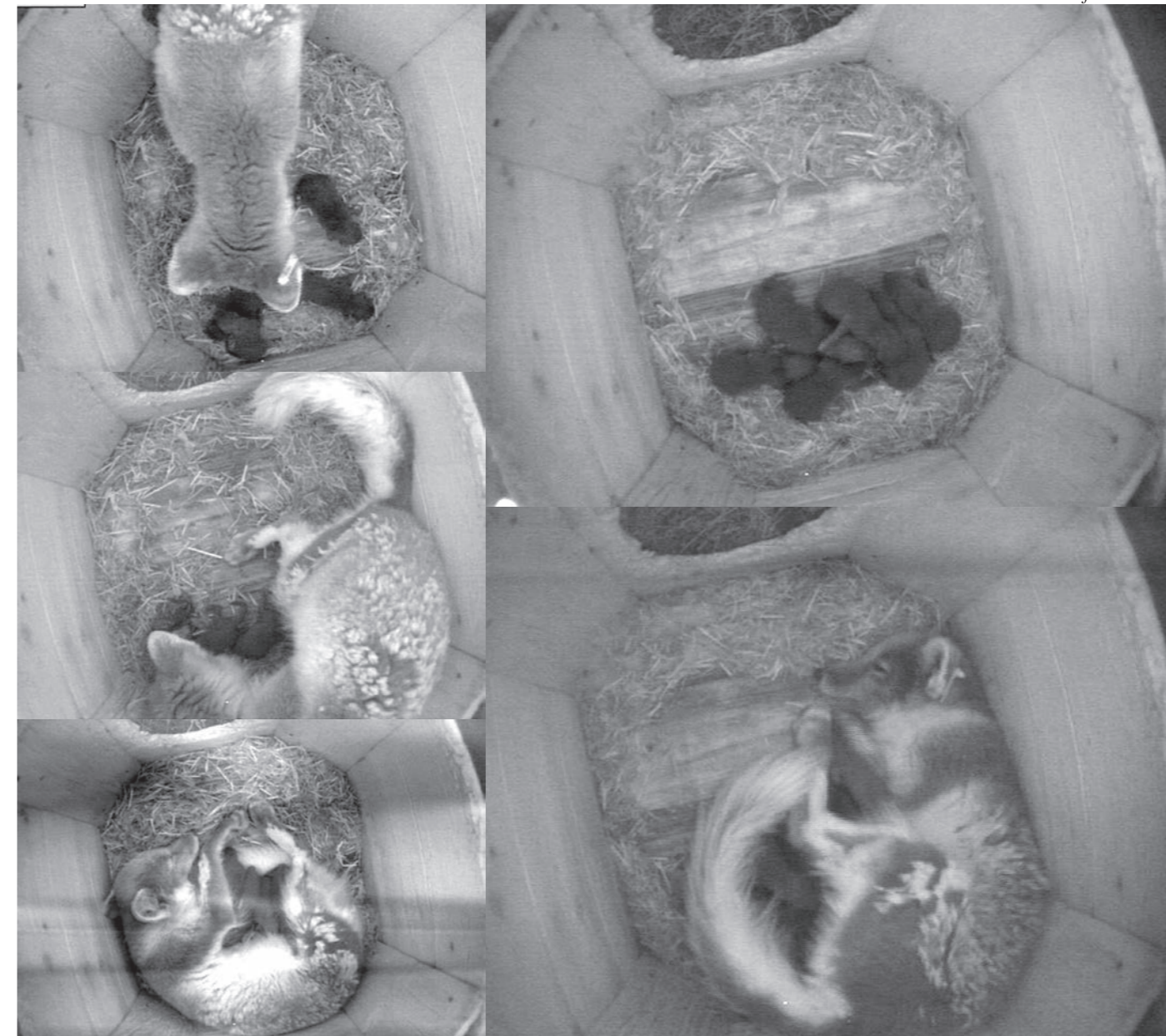
– I vinter har fire par hatt tilhold i stasjonen som har innhegninger for åtte par. Det er ennå for tidlig å avgjøre om alle valpene skal inngå i avlsprogrammet, eller om noen av dem skal settes ut i naturen. Ved et eventuelt utsettingsforsøk, bør vi ha valper av ulike kjønn som ikke er i slekt med hverandre, sier Arild Landa. Kilde: NINA.

Følg fjellrevene i Sæterfjellet avlsstasjon direkte på nett

Alle kan nå følge fjellrevene i Sæterfjellet avlsstasjon direkte på nett. Via kamera med infrarødt lys kan man ta del i fjellrevenes hemmelige liv inne i hiet eller ute i innhegningene på dagtid. Som et ledd i å skape best mulig forhold for revene i avlsprosjektet er det montert kamera med infrarødt lys inne i hvert hi. I tillegg er det montert et kamera som overvåker arealene ute i de 50x50 meter store innhegningene. Tre hikameraer og et områdekamera er nå gjort tilgjengelig på nett og sender et nytt bilde hvert tiende sekund. Videosystemet gjør det mulig for forskerne å følge med i det som skjer i avlsstasjonen til enhver tid via internett. I tillegg blir alle opptakene lagret for senere dokumentasjon og analyse.

Link: <http://nidaros.nina.no/avlsprosjekt-start.htm>

Alle foto: NINA

Stadig færre norske ulver

Av
Petter Wabakken, Thomas H. Strømseth, Åke Aronson og Linn Svensson

Ulv i Sverige og Norge tilhører en felles skandinavisk bestand med utbredelse på tvers av riksgrensen. Hovedutbredelsen har siden 1980-tallet vært konsentrert til de sør-skandinaviske skogtraktene i Värmlands og Dalarnas län i Sverige og Hedmark fylke i Norge. Bestandsovervåkingen av ulv skjer derfor i nært samarbeid på tvers av landegrensene. Årlige bestandsregistreringer gjennomføres i perioden 1. oktober – 28. februar og er basert på sporinger på snø, radioteleometri og DNA-analyser på individnivå etter metoder som beskrevet i våre rapporter: «Ulv i Skandinavia – Statusrapport for vinteren 2004–2005» (Wabakken m.fl. 2005, Oppdragsrapport 6, Høgskolen i Hedmark) og «Varg i Skandinavia – Statusrapport för vintern 2001/2002» (Aronson m.fl. 2003, Oppdragsrapport 1, Høgskolen i Hedmark).

Bestandsovervåkingen av stasjonære ulver i Norge koordineres og kvalitetssikres av Høgskolen i Hedmark, mens ikke-stasjonære dyr registreres av Statens naturoppsyn (SNO). Ulvregistreringene er en del av det nasjonale overvåkingsprogrammet for store rovdyr i Norge ved Norsk institutt for naturforskning (NINA). I Sverige er det nå de enkelte länsstyrelsene som har ansvaret for registreringer av ulv. Viltskadecenter i Sverige er ansvarlig for koordinering og kvalitetssikring av ulvregistreringene på nasjonalt nivå.

Tabell 1. Antall familiegupper og ulvepar totalt i Skandinavia angitt for respektive land og for revir på tvers av riksgrensen vinteren 2005–2006. Antall valpekull i 2005 er også oppgitt.

Kategori ulv	Norge	Norge/Sverige	Sverige	Skandinavia
Familiegupper	2	3	10	15
Ulvepar	0-1	2	11-13	13-16
Valpekull i 2005	2	2	11	15

Tabell 2. Antall ulver i Skandinavia vinteren 2005–2006 fordelt på respektive land og familiegupper, ulvepar og resterende ulver registrert. Oversikten bygger på opplysninger fra perioden 1. oktober – 28. februar. Bestandstallene er bruttotall og foreløpige, da 7 døde ulver fra vinterperioden ikke er fratrukket og da antall ikke-stasjonære ulver i Sverige ikke er klarlagt.

Kategori ulv	Norge	Norge/Sverige	Sverige	Skandinavia
I familiegupper	12	18	58-61	88-91
I ulvepar (og usikre par)	0-2	4-4	22-26	26-32
Andre stasjonære	1	-	7-10	8-11
Andre	3-4	-	?*	3-4*
Totalsum, brutto	16-19	22	87-97*	125-138*

* ufullstendig, da ulver i kategorien «andre ulver» ikke er talt opp i Sverige, kun de stasjonære.

Foreløpige resultater fra ulvregistreringene viser at totalbestanden i Skandinavia var på mer enn 125 dyr sist vinter (1. oktober– 28. februar 2005–2006), hvorav 16–19 i Norge, 22 med tilhold på tvers av riksgrensen og minst 87–97 i Sverige. Femten valpekull ble født i Skandinavia i 2005, noe som er ny rekord. Det er fortsatt vekst i svensk delbestand. Sammenlignet med i fjor er det nedgang i norsk delbestand av ulv.

Resultatene er å betrakte som foreløpige fordi vinterens antall enslige, ikke-stasjonære ulver ikke er klarlagt i Sverige og fordi endelige resultater fra DNA-analyser av innsamlede prøver ikke foreligger før til høsten.

Ynglinger 2005

Totalt ble det påvist 15 valpekull i 2005, hvorav to i Norge (Julussa, Kynna), elleve i Sverige (Naggen, Voxna, Amungen, Siljansringen, Tisjön, Nyskoga, Halgån, Forshytan, Uttersberg, Kilsbergen, Hasselfors) og to i revir på tvers av riksgrensen (Rotna, Gräsmark).

Bestandsstatus

Familiegupper

Vinteren 2005–2006 (oktober–februar) ble det totalt registrert 15 familiegupper (flokker) av ulv i Norge og Sverige. To av disse oppholdt seg kun i Norge (Julussa og Kynna), tre hadde revir på tvers av riksgrensen (Rotna, Gräsmark, Djurskog) og 10 hadde tilhold bare i Sverige (Tabell 1, Figur 1).

Ulvepar

I tillegg til familiegruppene ble det registrert

13 sikre revirmarkerende ulvepar i perioden oktober–februar 2005–2006 (Tabell 1, Figur 1). Ingen av disse hadde tilhold kun i Norge, to par hadde revir på tvers av riksgrensen (Juvberget, Rømskog), mens de resterende 11 hadde tilhold kun i Sverige. Denne vinteren ble det dessuten registrert 2 usikre ulvepar, pluss ytterligere ett par som ble påvist etter normal registreringsperiode, 1. oktober – 28. februar (Acksjön). Ett av disse hadde tilhold i Norge (Halden) mens to ble registrert kun i Sverige (Acksjön, Gullspång).

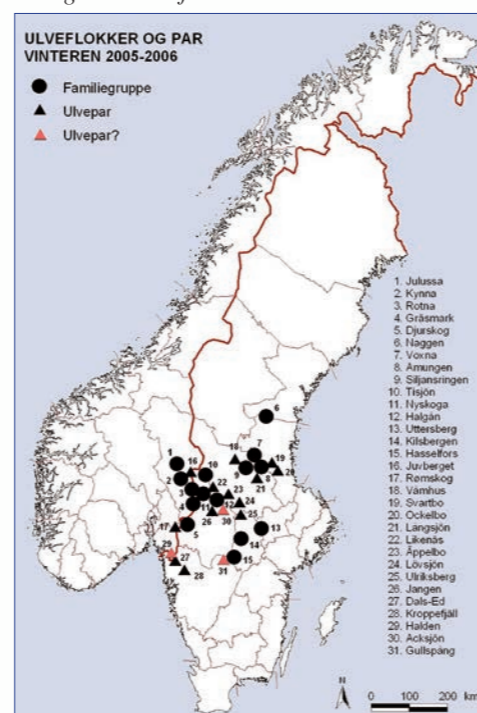
Andre stasjonære ulver

I tillegg til familiegupper og par viser den foreløpig oversikten at det ble registrert 8–11 andre stasjonære ulver i Skandinavia vinteren 2005–2006 (Tabell 2). Av disse ble én påvist i Norge og 7–10 i Sverige.

Andre ulver

I tillegg til de beskrevne stasjonære ulver

Figur 1. Utbredelsen av ulveflokker (familiegupper), ulvepar og usikre ulvepar i Norge og Sverige i oktober-februar vinteren 2005–2006.

Menneskets farlighet for ulv dokumentert

Av Mats Rapp

Jakt er den største dødsårsaken for ulv og står sammen med trafikken for storparten av den dødelighet som oppdages. Det viser sammenstilte opplysninger fra Skandinavia siden 1977.

SKANDULV har dokumentert 121 ulver som er funnet døde eller som er savnet i Skandinavia fra 1977 til 31. desember 2005. I de fleste tilfeller har man funnet kroppen. I noen tilfeller er kroppen ikke funnet, men bevisene har vært så gode at man anser ulvene som døde.

Ut over de 121 ulvene mangler 14 radiomerkede ulver. Disse stasjonære, revirhevdende ulvene har man dels mistet kontakten med, dels har de manglet under sporinger vinterstid. I følge SKANDULV er disse individer sannsynligvis illegalt skutt eller ihjelkjørt. En annen mulig dødsårsak kan være forgiftning via åte.

Ved obduksjon av ulvene har man på tre av individene, to trafikkdrepte og en drept ved illegal jakt, funnet gamle skuddskader. I mai 1981 ble en ulv påskutt i Stora Sjöfallet av to snøscooterførere. Ulvesporeren Erik Isakson var vitne til hendelsen. Ulven ble imidlertid ikke funnet, bl.a. på grunn av snømangel. Dette individet er ikke inkludert i listen med de 121 ulvene. For øvrig savner man et antall radiomerkede, ikke-stasjonære ulver i tillegg til alfadyr og påkjørte ulver som ikke er radiomerket. I disse tilfellene kan man ikke med sikkerhet fastslå om ulvene er døde og de er da heller ikke med på listen.

omfatter vinterens totale antall ulver også kategorien «andre ulver», som i stor grad består av ikke-stasjonære, unge ulver på vandring. Vinteren 2005–2006 ble det på sporsnø registrert 3–4 slike ulver i Norge. I Sverige er antall dyr i denne kategorien ulver foreløpig ikke klarlagt (Tabell 2).

Døde ulver

For vinterperioden oktober 2005 – april 2006 er det offisielt kjent 7 døde ulver i Skandinavia, alle i Sverige.

Forventet antall ynglinger i 2006

Ut fra en samlet vurdering er totalt 15–20 ulvekull forventet født i Skandinavia i år. Med andre ord forventes antall ynglinger i Skandinavia fortsatt å øke.

Det vil ta tid å kartlegge alle årets ynglinger,

Av naturlige årsaker har man i første rekke funnet de ulver som er døde som følge av menneskelig aktivitet i form av legal og illegal jakt samt trafikk. Statistikken skulle naturligvis se annerledes ut om alle døde ulver ble funnet, også de som led en naturlig død slik som av sykdom, ulykke og alderdom.

Betydelig flere hannulver enn hunner er funnet. En årsak kan være at unge hanner generelt er mer bevegelige og vandrer lengre strekninger og derfor kommer opp i bl.a. trafikkulykker. Dobbeltså mange hannulver, 24 mot 11 hunner, er funnet døde som følge av trafikkulykker.

Den illegale jakten er beviselig svært utbredt. I følge listen er 22 ulver drept ulovlig, to trafikkdrepte ulver hadde gamle skuddskader og 14 radiomerkede ulver er sannsynlig ulovlig drept. Ulven som ble påskutt i Stora Sjöfallet kan også nevnes. Tre ulver skutt i nødverge etterforskes. Noen av skytterne kan bli felt for ulovlig jakt.

En liste med detaljerte data over hvert

også fordi forskningsprosjektet SKANDULV har merkede ulver med fungerende GPS-halsband i mindre enn en femtedel av de potensielle ynglerevirene. Endelig antall ynglinger kartlegges som vanlig i sporsnøperioden påfølgende vinter.

Bestandsutvikling og konklusjoner

Sammenlignet med forrige vinter (2004–2005) ble en svak økning eller omtrent samme bestandstall påvist i den skandinaviske ulvestammen vinteren 2005–2006. Og som for ett år siden var det betydelige forskjeller i bestandsutvikling når det gjaldt norsk og svensk delbestand.

Det var nedgang i ulvestammen på norsk side og færre ulver ble påvist til tross for økt registreringsinnsats av lokale jegere og grunneiere. I norsk delbestand ble det i fjor

Dødsårsak totalt for ulver	Antall
Legal jakt (skyddsjakt, lisensjakt, nødverge der skytter er frifunnet i retten mm.)	40
Illegal jakt (skytter ikke frifunnet, skytter dømt, påkjørte ulver av f.eks. snøscooter, bil mm.)	22
Under etterforskning (legal eller illegal jakt)	3
Trafikk (bil, tog)	35
Andre årsaker (sykdom, drukning, elgspark, intraspesifikk predasjon, avlivning pga. sykdom, ukjent årsak mm.)	21
Totalt	121

Døde ulver dokumentert 1997-2005			
Døde ulver i 5-årsperioder	Geografisk fordeling	Kjønnsfordeling	Radiomerket/umerket o.l.
1976-1980	4 Sverige	63 Hanner	71 Radiomerket 29
1981-1985	5 Norge	56 Hunner	44 Øremerket 2
1986-1990	6 Sverige/Norge	1 Ukjent	6 Ikke merket 90
1991-1995	10 Norge/Finland	1	
1996-2000	23		
2001-2005	73		
Totalt	121	121	121

Dessuten savnes 14 stasjonære, radiomerkede ulver som man dels har mistet kontakten med, dels savner under sporing. SKANDULVs vurdering av dødsårsak er her sannsynlig ulovlig jakt.

Sammenstilling av data fra 121 ulver funnet døde 1977 – 2005, dokumentert av det skandinaviske ulveforskningsprosjektet Kilde: SKANDULV.

individ av de 121 døde ulvene finnes på Svenska Rovdjursförningens web-sider: www.rovdjur.se. Kilde: SKANDULV.

vinter (2004–2005) påvist 22–24 ulver med helnorsk tilhold, 24–26 ulver med tilhold på tvers av riksgrensen og således totalt 46–50 ulver som berørte norske arealer. Sist vinter (2005–2006) var de tilsvarende tallene 16–19 helnorske ulver, 22 ulver med tilhold på tvers av riksgrensen og 38–41 ulver totalt (Tabell 2). Fra i fjor vinter tilsvarer dette en nedgang på gjennomsnittlig 24 % for antall ulver med helnorsk tilhold og 18 % hvis ulver med tilhold på tvers av riksgrensen medregnes.

Svensk delbestand viste derimot vekst. Vinteren 2004–2005 var det 74–77 ulver med tilhold i helsvenske flokker og par, mens de tilsvarende tallene for sist vinter (2005–2006) var 80–87 dyr (Tabell 2), med andre ord en bestandsvekst på 10 % på ett år for denne kategorien ulver i Sverige. Vekst i deler av den skandinaviske ulvestammen var med andre ord begrenset til svensk side av riksgrensen.

Ulvens påvirkning på elgstammen – et spørsmål om perspektiv

Av Tatjana Kontio

Sverige: Ulven tar ikke produksjonsdyrene i elgstammen og de tar forsvinnende lite sammenlignet med jegerne både i Sverige som helhet og i de ulverike fylkene. Først på ulverevirnivå kan de tobente elgjegerne få konkurranse fra de firbente i følge Håkan Sand fra det skandinaviske ulveprosjektet Skandulv.

Elgkjøtt er hovedretten på den skandinaviske ulvens meny. Over 95 % av alt kjøtt de spiser består av denne basisføden. Spiser de rett og slett opp så mange elger at de konkurrerer med de menneskelige jegerne om byttet?

Håkan Sand fra det skandinaviske ulveprosjektet ved Grimsö forskningsstasjon har studert hvordan ulvene påvirker elgstammen og dermed også på menneskenes elgjakt. Han la fram sine resultater ved årets Vargsymposium og forklarte hvordan forholdet mellom ulv, elg og jakt kan se helt ulikt ut avhengig av hvilken skala man legger seg på.

I landet som helhet er ulvenes uttak fra elg-

stammen «marginal og forsvinnende liten», i følge Sand. Jegerne skjøt 98.000 elger i Sverige i 2004. Dette er 93,7 % av alle elger som drepes, mens ulvens predasjon står for 2,5 % og trafikken for 3,8 %.

Man har studert forholdet i fylkene Dalarna og Värmland som huser landets største tettheter av ulv. I Dalarna finnes fem revirer bebodd av 22 ulver og i Värmland sju revirer med 34 ulver. Der utgjør ulvens andel 7 % respektive 9 % av elgens dødelighet, og jakt utgjør fortsatt den helt dominerende andelen med 91 respektive 87 %.

Tar man for seg forholdet helt ned på ulverevirnivå, under hensyntagen til elgtetthet

og revirstørrelse, svarer ulvene i de fleste revirene for 20-40 % av de drepte elgene og jakten for resten.

I et revir som både er lite av størrelse og har smått med elg beregnes ulven å kunne ta hele det potensielle jaktuttaket for tobente jegerne.

Men i det undersøkte Jangenreviret, som nett-opp er lite og har lav elgtetthet, skjøt jegerne likevel fire elger pr. tusen hektar i 2004 og tre elger pr. tusen hektar i 2005. I Åmotreviret, der elgstammen var blitt kraftig redusert av jakt, har jegerne tross dette årlig kunnet skyte to elg pr. tusen hektar etter at ulven etablerte seg. I Sverige ligger elgtettheten vanligvis mellom 5 og 15 elger pr. tusen hektar. Gjen-

nomsnittstørrelsen på våre ulverevirer er 930 km² – tilsvarende 93.000 hektar.

– Vi har ikke hatt de drastiske effektene her på avskytingen av elg som vi hadde regnet med, konstaterer Sand, og foreslår at det kan skyldes undervurdering av elgtettheten. Det gjenstår fortsatt en del å undersøke og Sand anbefaler mer detaljerte analyser, også på jaktlagsnivå.

Han regner med at der det finnes ulv, reduserer ulven det mulige uttaket av elg med i gjennomsnitt 21 % av det maksimalt mulige jaktuttaket.

I et stort ulverevir med høy elgtetthet og høy

produktivitet, det vil si at det fødes mange kalver, blir det mer elg til overs for de menneskelige jegerne. Hvor mye, styres i første rekke av elgtettheten som varierer mellom ulike ulverevirer og mindre av ulvens predasjon som er konstant.

Ulv tar et konstant antall elger pr. tidsenhet uansett elgtetthet og store ulvflokker dreper ikke flere elger pr. tidsenhet enn små flokker. Det er kun forskjell i hvordan det nedlagte byttet utnyttes. En ulv dreper i gjennomsnitt en elg var fjerde dag om vinteren og med kortere intervaller om sommeren. Middeltallet pr. flokk og år er ved hjelp av ny radio-sendersteknikk beregnet til 116 elger.

Ved å måle fettinnholdet i beinmarg fra nedlagte byttedyr, har forskerne sett at våre ulver i likhet med menneskene tar fullt friske elger og ikke som det ofte påstås – underernærte individer som hadde dødd uansett. På den annen side er utmagrede elger uvanlige i Sverige.

Men ulvens utvelgelse skiller seg ut på en annen måte fra de våpenutrustede jegerne. Sand sier at mens man ved jakt beskatter en produktiv viktig del av elgstammen, så tar ulven 75–80 % kalver og dertil eldre elgkuer.

– Ulven tar en betydelig lavere andel produktive dyr og har kvalitativt sett en mindre effekt på elgstammen enn hva jakten har, sier Håkan Sand.

Finnsk ulvejakt anmeldt til EU-domstolen

Av Björn Ljunggren

EU-kommisjonen anser at Finland bryter mot EU-lovverket

Utviklingen i den finske ulvestammen lover svært godt for mulighetene til å få inn nytt friskt blod i den svensk-norske stammen. Den finske ulvestammen har suksessivt økt de seneste årene (se tabell) og besto vinteren 2004-2005 av 23 familiegrupper med 135 ulver. Av familiegruppene hadde 18 tilhold helt og holdent i Finland, mens 5 hadde revir på grensen mellom Finland og Russland (se kart). Til de 135 ulvene i familiegrupper skal legges ulvepar uten valper og enslige ulver. Totalt burde den finske ulvestammen da inneholde drøyt 200 individer. Den finske

ulvestammen har kontinuerlig utveksling med den russiske.

I følge EUs arts- og habitatdirektiv er ulven en strengt vernet art og jakt får kun tillates unntaksvis. Ved EU-medlemskapet fikk Finland unntak for ulver i reinbeiteområdet.

Sesongen 2003–2004 ble det gitt tillatelse til å felle «høyst» åtte ulver. I tillegg kommer imidlertid at det finske Jord- og Skogsbruksministeriet utstedte elleve «spesialliscenser» for skadegjørende dyr

og at politiet ga ytterligere to. Totalt ble 12 ulver felt i løpet av sesongen. Som en følge av dette har EU-kommisjonen anmeldt Finland til EU-domstolen.

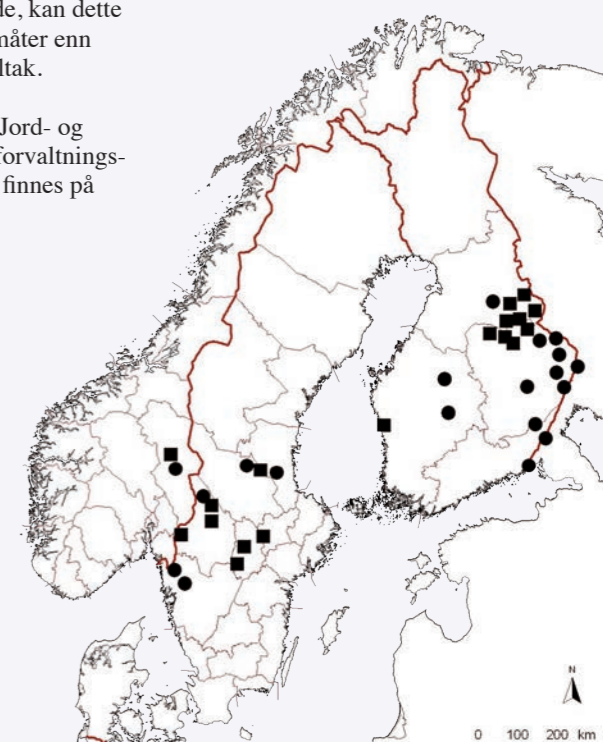
Unntak fra arts- og habitatdirektivet får bare gis om det «inte finns någon annan lämplig lösning» og «inte försvårar upprätthållandet av en gynnsam bevarandestatus» hos arten. EU-kommisjonen anser at ulven ikke har en «gynnsam bevarandestatus» i Finland. Stammen består av færre enn 50 reproduserende individer – hvilket er grensen for at en art ska betraktes som

akutt truet i følge IUCNs kriterier – den er avhengig av innvandring fra Russland og ulvebestanden i den russiske Karelen har minsket de senere årene og består i dag av ca. 400 individer. Videre anser EU-kommisjonen at det finnes andre lempelige løsninger – slik som at husdyr holdes inne nattetid, elektriske og andre stengsler samt avskrekkende luktestoffer.

EU-kommisjonen skriver videre at når fellingslisenser utstedes som forebyggende tiltak, er det usannsynlig at jakten blir rettet inn mot de ulver som forårsaker alvor-

lig skade. I de tilfeller enslig ulv antas å forårsake særskilt alvorlig skade, kan dette vanligvis forhindres på andre måter enn avlivning som forebyggende tiltak.

I desember fastsatte det finske Jord- og Skogsbruksministeriet en ulveforvaltningsplan som når dette skrives kun finnes på finsk.

Utbredelsen av ulveflokker i Skandinavia og Finland vinteren 2004-2005. Firkanten viser flokker med en eller flere radiomerkede ulver, ringer er flokker uten radiomerkede individer. Kilde: Høgskolen i Hedmark, Oppdragsrapport nr. 6 - 2005, Ulv i Skandinavia. Statusrapport for vinteren 2004-2005. P. Wabakken, Å. Aronson, T. H. Strømseth, H. Sand & I. Kojola.

Ulvestatistikk for Skandinavia og Finland i sju sesonger. Med «øvrige» ulver menes par og enslige. Parenteser etter tallene for Finland viser fordeling i henhold til formelen: (antall på finsk jord + antall i grensetraktene mellom Finland og Russland).

	Ulv i Norge/Sverige				Ulv i Finland		
	Familiegrupper	Ynglinger	Antall ulver i familiegrupper	Øvrige	Totalt	Antall ulver i familiegrupper	
2004-2005	14	14	84-89	51-63	135-152	23 (18+5)	135 (102+33)
2003-2004	11	11	64-69	37-51	101-120	22 (15+7)	137 (100+37)
2002-2003	8	9	43-51	40-50	83-101	17 (12+5)	109-114 (83/85+26/29)
2001-2002	11	10	74-79	24-35	98-114	14 (10+4)	87-92 (67+20/25)
2000-2001	12	10-11	70-71	17-26	87-97	15 (9+6)	118 (62+56)
1999-2000	7	6	41-45	26-36	67-81	10 (6+4)	66-68 (42+24/26)
1998-1999	6	5-6	42-46	20-32	62-78	8-9 (4/5+4)	48-54 (27/31+21/23)

Når rein blir ulv

Fokusering på rovdyroppslag i pressen der manglende artskunnskap i ulike kretser er et problem

Av Viggo Ree

Hver dag vies store rovdyr oppmerksomhet i mediene. I mange tilfeller viser det seg at både de som melder fra, pressefolk og representanter innen forvaltningen ikke har tilstrekkelig erfaring når det gjelder identifikasjon av pattedyrarter. Denne artikkelen setter fokus på en enkelt ulvemelding som fikk store medieoppslag i vår.

Onsdag 12.4.2006 observerte noen påsketurister et stort pattedyr på Midtre Nesåvatnet i Namsskogan kommune i Nord-Trøndelag. Dyret ble både filmet og fotografert mens det forflyttet seg over isen og opp i en skråning ved vannet. Observatørene var så begeistret over iakttakelsen at de kort tid etter tok kontakt med ulike medier for å fortelle om opplevelsen, og det kom reportasjer i både papir- og nettutgaver. Først ut var *Namdalsavis*, som den 13.4. brakte reportasjen «Møtte våryr ulv» (Mørkved 2006). Deretter kom det et stort oppslag i *Adresseavisen* 15.4. under overskriften «Se – gråbein på påsketur» (Sellæg 2006). Her kunne man lese om Harald Steffensen fra Oslo og familien Nina Skeime/Jarle Kostøl fra Slattum som hadde sett dyret på 400 meters hold i løpet av om lag 5 minutters tid. Sistnevnte hadde dessuten bestemt dyret til en stor hannulv. Et fotografi av dyret ble gjengitt.

En oppfølgende reportasje i *Namdalsavis* 19.4. med tittelen «Se filmen om ulven» (Anonym 2006a) brakte link til nettstedet *storoksen.no*, der man kunne laste ned et filmopptak av dyret (Kostøl 2006). Avisen stilte spørsmål til leserne i anledning artstilhørigheten. «Er dette ulv?» og «Døm selv» var oppfordringen ut til allmennheten. Kostøl og Steffensen, som i pressen ble omtalt som erfarne jegere og vante fjellfolk, var sikker på at det var en ulv (det er for øvrig nesten alle som sørger for ulvemeldinger), og førstnevnte presiserte at «alle kan se at det ikke er ei gaupe eller et reinsdyr».

I samme avis ble det også tatt med noen kommentarer fra Tore Solstad i Statens Naturoppsyn (SNO) i Lierne, som mente at man på grunnlag av videofilmen ikke kunne fastslå om det var en ulv eller et annet dyr som påsketuristene hadde sett. Til det var kvaliteten på filmen for dårlig.

Flere av *Namdalsavis*s nettlelere fattet interesse for saken – også artikkelforfatteren. Etter å ha studert filmen og enkelte stillbilder fra opptaket den 20.4. kunne jeg imidlertid ikke se annet enn en rein som løp over isen i Nesådalen. Opptakene var riktig nok ikke av god kvalitet, men for meg var det mer enn nok til å artsbestemme dyret til rein. Det mørke hodet i kontrast til lys nakke samt manglende hale og lange hjortedyrbein gjorde at jeg ikke var i tvil om identifikasjonen. Jeg sendte deretter en e-post til journalist Lars Mørkved i *Namdalsavis* der det ble henvist til ulike linker, og med følgende kommentar avslutningsvis: «Videofilmen viser klart en rein som løper over isen og videre opp i skråningen ved siden av vannet. I min «Feltbok – bestemmelse av fugl og pattedyr under jakt sesongen», som kan bestilles gratis fra Direktoratet for naturforvaltning via telefon 73580500, er det presentert ulike kjønn og aldre for denne hjortedyrarten på s. 8. Individet på filmen er et fjorårsdyr eller en skrantende simle. At noen kan få dette til å bli en ulv er ufattelig – og vitner om manglende artskunnskap og erfaring i felt». Kopi av e-posten ble sendt Kostøl og de ansvarlige for nettstedet *storoksen.no*.

Det tok ikke lang tid før Mørkved tok telefonisk kontakt i anledning min respons på avisens oppfordring til leserne i tilknytning til artstilhørigheten. Under vår samtale foreslo jeg at han også burde ringe Paul Granberg, som har stor erfaring med både ulv og rein. Han hadde også studert filmopptakene på *storoksen.no*, og var som meg klar når det gjaldt artsbestemmelsen. Den 21.4. sørget *Namdalsavis* for reportasjen «– Ikke ulv, men rein», der Granberg og artikkelforfatteren var intervjuet (Anonym 2006b). I samme utgave var det dessuten et oppslag om SNOs vurdering av Kostøls filmopptak og betyd-

ningen av at folk melder fra om ulveobservasjoner (Malmo 2006). Tore Solstad ville at en SNO-kollega i Akershus, Jan Wilberg, skulle se filmen til Kostøl før det ble trukket noen konklusjoner om artstilhørigheten.

Intervjuene med Granberg og artikkelforfatteren i *Namdalsavis* 21.4., der førstnevnte også hadde enkelte synspunkter på norske jegere og artskunnskap, ble raskt kommentert på *storoksen.no*. Kostøl skrev bl.a. 21.4.: «Nå har de såkalte ekspertene kommet på banen for å prøve å svartmale en menigmanns helt nøytrale observasjon» – og dagen etter: «Jeg har bla. fått en Mail av Viggo Ree, som framstiller oss som noen påsketullinger som aldrig har vært i felten før, så følg med. Jeg tror nok sikkert jeg har flesteparten av den norske jegerstanden med meg når jeg avfeier denslags uttalelser som det reneste tullprat». Også nettansvarlig Bjørn Waalberg skrev at han ikke var i tvil om at det dreide seg om ulv (21.4.). Flere av de som ytret seg om saken via internett bidro med useriøse kommentarer undertegnet med pseudonymer, men allikevel var flertallet av den oppfatning at det var en rein – og ikke en ulv som Kostøl hadde filmet. Det var også en rekke naturinteresserte som de etterfølgende dagene studerte filmopptakene til Kostøl. Blant disse var kjente naturfilmfolk som Bjørn Brendbakken, Geir Skillebæk og Arne Nævra. Alle jeg var i kontakt med om saken oppfattet dyret som en rein.

Informasjonen om, filmen av og kommentarene til pattedyret i Namsskogan i påsken ble etter noen dager borte på nettstedet *storoksen.no*. Det var imidlertid mulig å laste ned dette stoffet fram til midten av mai via hurtigbuffersøk.

Lenge etter at jeg hadde lagt denne saken til side ble jeg kontaktet av en bekjent av Kostøl og Steffensen. I mail av 3.5. uttrykte Jan Inge Bronken skuffelse over at jeg ikke så forskjell på ulv og reinsdyr, og at jeg hadde prøvd «å drite ut erfarne fjellfolk som kanskje har vært mer ute i naturen enn du noen gang kommer til å være!». Både han og mange andre var fortsatt ikke i tvil om at det var ulv som

var filmet i Namdalen. I dagene som fulgte hadde vi allikevel en grei mailkontakt, men det kom fram opplysninger som tydet på at det miljøet han tilhørte ikke visste alt for mye om ulv og ulveatferd. Til tross for forklaringer og argumentasjoner var det imidlertid ikke mulig å overbevise Bronken om at filmen viste en rein. Noen dager senere sendte jeg derfor ut en mail med tre stillbilder fra Kostøls film til personer jeg kjenner og som jeg vet har betydelig felterfaring i pattedyrsammenheng. Disse ble dessuten valgt ut fordi jeg regnet med at de ikke hadde kjennskap til saken på *storoksen.no*. Det ble oppgitt tid og sted, og spørsmålet var enkelt og greit hvilken art det dreide seg om. I en mail gav Bronken uttrykk for at han syntes dette initiativet var greit.

Av 20 kontaktete personer kom det inn svar fra 16. Samtlige mente at bildene viste rein. Følgende personer responderte: Per Ole Syvertsen (zoolog med stor pattedyrerfaring), Jeroen van der Kooij (zoolog med stor pattedyrerfaring), Eivind Sørnes (faunavenn med stor felterfaring), Rune Bjørnstad (rovviltkontakt for SNO i Hedmark, stor felterfaring med pattedyr), Arild Landa (zoolog med doktorgrad på jerv, ansatt i Norsk institutt for naturforskning), Hans Gundersen (naturfilmer, arbeider for tiden med ulvefilm), Vidar Bakken (zoolog med stor felterfaring), Åke Aronson (ulveforsker på Grimsö forskningsstasjon, forfatter av boken *Dyrespor og kunsten å spore*), Anders Bjärvall (zoolog, tidligere ansatt mange år i Naturvårdsverket med ansvar for de store rovdyrene, forfatter av boken *Pattedyr. Alle Europas arter i tekst og bilde*), Alv Ottar Folkestad (zoolog med stor felterfaring, ansatt i SNO, miljøvernleder i Ulstein kommune), Tor Bollingmo (zoolog med stor felterfaring), Kåre Elgmork (zoolog med stor felterfaring, forfatter av flere pattedyrbøker), Stein Lier Hansen (tidligere generalsekretær i Norges Jeger- og Fiskerforbund, tidligere direktør i Direktoratet for naturforvaltning og forfatter av bøkene *Storviltjakt og Jakten og viltet*), Peter Johan Schei (zoolog med stor felterfaring, tidligere direktør i Direktoratet for naturforvaltning), Per-Göran Bentz (zoolog med stor felterfaring) og Bjørn Tore Bækken (zoolog med stor felterfaring, tidligere roviltkonsulent i Buskerud og Oppland, nåværende miljøvernsejef i Trysil kommune og roviltkontakt i SNO). Dette er altså ingen hvilken som helst samling med mennesker når det gjelder felterfaring i pattedyrsammenheng. Her er svarene til et utvalg personer: «Mørk kropp, lyse bein, «klumpete» hode, ingen rompe. Må være hjortedyr, stemmer ikke med noe annet enn reinsdyr» (Rune Bjørnstad), «Mitt inntrykk av bilderna är att det är en rein. Det som främst får mina tankar att gå åt det hållet är det mörka huvudet, det ljusa partiet bakom över nacke och ner mot bogen och

Stillbilde av reinen filmet på Midtre Nesåvatnet i Namsskogan kommune i Nord-Trøndelag den 12.4.2006. Fra Kostøl (2006).

de långa benen. Också benens ställning som ger en god antydan om steglängden får mig att tro det» (Anders Bjärvall) og «Pattedyret i Namdalen er et reinsdyr. Det er mye tamrein i dette området og ganske vanlig med enkeltdyr og smågrupper. Selv om bildene ikke er skarpe, er jeg helt sikker på bestemmelsen her» (Tor Bollingmo).

I tillegg henvendte jeg meg i sakens anledning til personer innen SNO og viltforvaltningen i Trøndelag. Det kom kun svar fra Paul Harald Pedersen hos Fylkesmannen i Nord-Trøndelag og Bjørn Rangbru hos Fylkesmannen i Sør-Trøndelag. Disse svarte henholdsvis rein og ulv. I forbindelse med myndighetenes gjennomgang av filmopptakene til Kostøl sendte jeg en mail til Tore Solberg i SNO – Lierne (regionansvarlig rovilt i Nord-Trøndelag). Det var han som på vegne av etaten skulle avgjøre saken. I mailsvar fra Solberg av 15.5. står det:

Den innmeldte ulveobservasjonen fra Midtre Nesåvatn er registrert i Rovbasen med vurdering Usikker. Vurderingsgrunnlaget er den originale videofilmen, intervju med observatøren som filmet dyret og to andre personer som så spor etter dyret samme dag som observasjonen ble gjort. Feltkontroll ble gjort av lokal roviltkontakt, men da var spor ikke synlig.

Vi har vært opptatt av å få en best mulig vurdering av den aktuelle meldingen, og anser ikke stillbilder av en kopiert videofilm med svært dårlig kvalitet som et egnet vurderingsgrunnlag.

Det er interessant at SNO ikke har klart å komme fram til en sikker artsbestemmelse på grunnlag av utlagt videofilm på nettet og stillbilder fra samme opptak – spesielt når man ser dette i sammenheng med uttalsene til de 16 personene som alle svarte rein. At reinen filmet i Namsskogan kommune den 12.4.2006 har havnet i Rovbasen som usikker (som uidentifisert art) får man derfor bare ta til etterretning. Det viser at selv ikke tilstrekkelige fotografier og filmopptak som vurderingsgrunnlag innen forvaltningen er godt nok som dokumentasjon for en arts tilstedeværelse.

Referanser:

- Anonym 2006a. Se filmen om ulven. *Namdalsavis* 19.4.2006 (<http://www.namdalsavis.no/Nyhet/article2052057.ece>).
- Anonym 2006b. – Ikke ulv, men rein. *Namdalsavis* 21.4.2006 (<http://www.namdalsavis.no/Nyhet/article2054523.ece>).
- Kostøl, J. 2006. Hva har påsketuristene egentlig sett ved Mettivatnet? (inkludert nedlastbar film) <http://www.storoksen.no/19.4.2006>.
- Malmo, E. 2006. Meld fra til SNO om ulveobservasjoner. *Namdalsavis* 21.4.2006 (<http://www.namdalsavis.no/Nyhet/article2054537.ece>).
- Mørkved, L. 2006. Møtte våryr ulv. *Namdalsavis* 13.4.2006 (<http://www.namdalsavis.no/Nyhet/article2045624.ece>).
- Sellæg, A. 2006. Se – gråbein på påsketur. *Adresseavisen* 15.4.2006: 23.

Betingede fellingstillatelser 2006/2007

Tabell 1. Betingede fellingstillatelser på jerv 2006/2007.

Forvaltningsregion	Nasjonalt mål	Snitt 2003-2005	Myndighet	Antall	Tidsrom	Merknad
Region 1	-	1	RRN	4	01.06.06-15.02.07	
Region 2	-	0	RRN	1	01.06.06-15.02.07	
Region 3	4	6	RRN	4	01.06.06-15.02.07	
Region 4	-	0	RRN	-	-	
Region 5	5	6	RRN	3	01.06.06-15.02.07	
Region 6	10	13	RRN	4	01.06.06-15.02.07	
Region 7	10	13	RRN	3	01.06.06-15.02.07	
Region 8	10	13	RRN		01.06.06-15.02.07	Vedtas 9/6

Tabell 2. Betingede fellingstillatelser på gaupe 2006/2007.

Forvaltningsregion	Nasjonalt mål	Snitt 2003-2005	Myndighet	Antall	Tidsrom	Merknad
Region 1	-	0	RRN	1	01.06.06-15.02.07	
Region 2	12	8	DN	2	01.06.06-15.02.07	
Region 3	5	4	DN	2	01.06.06-15.02.07	
Region 4	6	6	RRN	3	01.06.06-15.02.07	
Region 5	10	8	DN	2	01.06.06-15.02.07	
Region 6	12	13	RRN	3	01.06.06-15.02.07	
Region 7	10	4	DN	2	01.06.06-15.02.07	
Region 8	10	6	DN	2	01.06.06-15.02.07	

Tabell 3. Betingede fellingstillatelser på bjørn 2006/2007.

Forvaltningsregion	Nasjonalt mål	Antall ynglinger 2005 ¹	Myndighet	Antall	Tidsrom	Merknad
Region 1	-	-	RRN	1	01.06.06-15.02.07	
Region 2	-	-	RRN	1	01.06.06-15.02.07	
Region 3	-	-	RRN	2	01.06.06-15.02.07	
Region 4	-	-	RRN	1	01.06.06-15.02.07	
Region 5	3	2	DN	2	01.06.06-15.02.07	
Region 6	4	4	DN	2	01.06.06-15.02.07	
Region 7	2	2	DN	1	01.06.06-15.02.07	
Region 8	6	6	DN	2	01.06.06-15.02.07	

Tabell 4. Betingede fellingstillatelser på ulv 2006/2007.

Forvaltningsregion	Nasjonalt mål	Antall ynglinger 2005 (ant. innenfor forv. omr.)	Myndighet	Antall	Tidsrom	Merknad
Region 1	-	0	RRN	1	01.06.06-15.02.07	
Region 2	-	0	RRN	1	01.06.06-15.02.07	
Region 3	-	0	RRN	1	01.06.06-15.02.07	Ulv felt 31/5. Belastet kvoten.
Region 4	3*	2 (2)	DN	2	01.06.06-15.02.07	* Innenfor forvaltningsområdet for ynglende ulv.
Region 5	-	0	RRN	1	01.06.06-15.02.07	
Region 6	-	0	RRN	2	01.06.06-15.02.07	
Region 7	-	0	RRN	2	01.06.06-15.02.07	
Region 8	-	0	RRN		01.06.06-15.02.07	Vedtas 9/6

Direktoratet for naturforvaltning (DN) og de regionale rovviltneemndene har fastsatt betingede fellingstillatelser for gaupe, jerv, bjørn og ulv i perioden juni 2006 – 15. februar 2007. Tabell over fellingstillatelsene er gjengitt til venstre (RRN = regional rovviltneemd). Gjennom rovviltforskriften har de regionale rovviltneemndene myndighet til å fatte vedtak om betinget skadefelling når bestandene ligger over de nasjonalt fastsatte bestandsmålene for hver art i regionene. Formuleringen «over de nasjonalt fastsatte bestandsmålene» betyr imidlertid ikke det det står, men når bestandsmålene er nådd. Målene er med andre ord ikke minimumstall, men eksakte mål som i teorien ikke skal overskrides eller underskrides.

Betingede fellingstillatelser gir fylkesmennene myndighet til å iverksette skadefellingstillatelser innenfor denne rammen.

¹Det nasjonale overvåkingsprogrammet finner at grunnlaget for å angi ynglinger av bjørn i de ulike regionene i 2005 pr. dato ikke er tilfredsstillende nok.

Utsikt over Fokstumyra fra Furuhaugli. Foto: Arne Flor.

Årsmøtet 2006

Foreningen Våre Rovdyrs årsmøte ble avholdt på Furuhaugli turisthytte på Dovrefjell. Et annet høydepunkt var tildeling av FVRs rovviltpris til Hans J. Engan, overlege ved Tynset sykehus og tidligere leder av Norges Naturvernforbund med et omfattende og langvarig engasjement for rovviltet (se side 35).

Foreningen Våre Rovdyrs årsmøte ble avholdt på Furuhaugli turisthytte på Dovrefjell. Et annet høydepunkt var tildeling av FVRs rovviltpris til Hans J. Engan, overlege ved Tynset sykehus og tidligere leder av Norges Naturvernforbund med et omfattende og langvarig engasjement for rovviltet (se side 35).

Naturopsynsman Egil Soglo foredrar om Dovrefjell. Foto: Yngve Kvebæk.

Ingen vårtur til Dovre uten å få med seg den sjeldne mogopen. Foto: Arne Flor.

Styremedlem Arne Flor i full swing med sitt etter hvert faste innslag om rovdyråret som gikk. Foto: Yngve Kvebæk.

Fokstua stasjon – kulturminne. Foto: Arne Flor.

Egil Soglo leder an på Fokstumyra. Foto: Ingeborg Riser.

Et besøk hos moskusfeet hører også med på Dovrefjell. Foto: Yngve Kvebæk.

Rast ved fugletårnet. To myrhauker ble observert herfra. Foto: Yngve Kvebæk.

FVR-medlem på Fokstumyra. Foto: Yngve Kvebæk.

Nye tall for bjørnebestanden i Sverige

Siste rapport fra det skandinaviske bjørneprosjektet kommer fram til at bestanden av bjørn i Sverige høsten 2005 lå på 2550 individer (2350–2900). Prosjektet anser at dette tallet reflekterer virkeligheten bedre enn estimatet fra 2004 (1600–2800 individer). Beregningen er basert på ekskrementanalyser (DNA) og observasjoner av bjørn under elgjakten. Kilde: Kindberg, J., Swenson, J. Populationsberäkning av björnstammen i Sverige 2005. Rapport nummer 2006–2 från det Skandinaviska Björnprojektet till Naturvårdsverket.

Bjørn i Norge

Bjørnebestanden i Norge ligger mellom 35 og 55 individer. De finnes hovedsaklig i grenseområdene mot Sverige. Arten yngler årlig i Pasvik i Finnmark. De siste årene er det registrert mellom 3 og 6 ynglinger i Norge.

Restlager av Våre Rovdyr 1987–2005

Pris pr. komplett årgang inkl. porto: kr 125
Pris 1-2 hefter inkl. porto: kr 50/80
Pris 3-7 hefter inkl. porto: kr 125/150/175/200/225
Pris 8-15 hefter inkl. porto: kr 270/290/310/330/350/370/390/410
> 15 etter avtale

Vi har fortsatt en del hefter igjen av Våre Rovdyr. Hvis du ønsker å komplettere samlingen, kontakt Geir Sjøli på tlf. 63908535/41413712 eller epost: gs@fvr.no.

Falsterbo 28.9 – 1.10

FVR arrangerer igjen høsttur til det berømte rovvilttrekket over idylliske Falsterbo i Sverige. Vi reiser med buss torsdag formiddag 28. september fra Oslo og stopper for rast underveis. Avreise for retur søndag formiddag. Vi bor i fullt utstyrte campinghytter (4 i hver) ved stranden på Fotevikens stugby i Höllviken, ca 1 mil fra Falsterbo.

Samlet pris pr. person for reise, opphold og bespisning på stedet vil avhenge av antall påmeldte.

Påmelding til FVR på tlf 22232389 eller via e-post yk@fvr.no. Påmeldingsfrist: 15. august.

En bjørn er skutt!

Hva gjør politi og påtalemyndighet?

Av

Helge J. Kaasbøll*

Politiet og påtalemyndigheten har i det siste fått en del rovviltsaker til behandling. I slike saker stiller partene store krav til saksbehandling. I denne artikkelen nevner jeg enkelte forhold ved etterforskningen og domstolbehandlingen som jeg mener kan være nyttige for politiet og påtalemyndigheten.

Den 4. november 2005 avsa Frostating lagmannsrett dom i en sak mot to menn som ble funnet skyldige i ulovlig felling av en bjørnebinne i Lierne i Nord-Trøndelag den 10. juli 2003. Før dommen falt hadde saken hatt en lang vandring gjennom rettssystemet. De to ble først frifunnet i tingretten og lagmannsretten. Påtalemyndigheten anket deretter til Høyesterett for å få dommen opphevet. Ankegrunnen var uriktig rettsanvendelse, idet jeg mente at lagmannsretten uriktig hadde lagt til grunn at det forelå nødverge etter viltloven § 11 første ledd. Høyesterett opphevet dommen, idet den fant at bjørnen ble felt uten at det forelå noen aktuell og betydelig fare for skade på person, slik loven krever. Saken ble sendt tilbake til lagmannsretten for ny behandling. Den fellende dommen derfra er nå rettskraftig.

Teknisk etterforskning og sporsikring

Både grisebingekjennelsen (Rt 2004-1854) og høyesterettskjennelsen i saken som er beskrevet ovenfor (Rt 2005-631) viser at avstanden til rovdyret er av avgjørende betydning for spørsmålet om det foreligger en nødvergesituasjon. Altså er det meget viktig nokså nøyaktig å fastslå avstanden fra skytteren til rovdyret.

I etterforskningen må man være klar over at viltet kan være flyttet på når åstedsgranskingen påbegynnes. Tomhylser kan være samlet opp, trær og kvister med treff fra bomskudd, gress med blodspor kan være fjernet. Rask sporsikring vil ha stor betydning for å fastslå avstander mellom person og rovilt.

For å sikre viktige bevis i sakens tidlige fase har lensmannen i Lierne som arbeidsmetode at politiet skal rykke ut straks og med tilstrekkelig mannskap når det er mistanke om ulovlig felling. Dette er meget viktig i rovviltsaker.

Rekonstruksjon av hendelsen bør vurderes, for å teste ut og visualisere tiltaltes forklaring. Dette bør videofilmes/fotodokumenteres, og ikke bare omtales i en egenrapport.

Befaring under hovedforhandlingen bør gjennomføres med mindre terrenget og beliggenhet gjør det uhensiktsmessig. Å se det hele fra jegerens perspektiv, og eventuelt også fra viltets, er meget viktig. Er det ikke mulig å gjennomføre befaring, kan gode illustrasjoner brukes i stedet.

I vår sak brukte politiet GIPS for å sikre de sentrale posisjoner. Metoden er meget nyttig. Forsvarerne forsøkte ikke å skape tvil om avstander og posisjoner nesten 2 år etter hendelsen.

De aktuelle våpen og ammunisjon bør sendes inn til Kripos for teknisk undersøkelse og funksjonstesting.

Det felte roviltet må beslaglegges av politiet på samme måte som andre bevismidler inntil sakens karakter tilsier at det kan frigis og overleveres til Viltfondet. Såfremt det er mulig bør kadaveret sendes til obduksjon ved Veterinærinstituttet i Trondheim for å få fastslått dødsårsaken. En obduksjon kan gi viktig informasjon om for eksempel skuddvinkel, antall treff og om hvor raskt døden kan ha inntrådt. Inntak av giftåte vil kunne avdekkes dersom viltet obduseres og biologisk materiale sikres. En ulempe ved obduksjon er de kostnadene som politiet må bære. Dette må veies mot obduksjonens betydning for oppklaring av saken. I vår sak var det av avgjørende betydning å få fastslått gjennom obduksjon at bjørnen var skutt skrått bakfra.

Hva med fagkyndige meddommere?

I rovviltsaker ser man at meddommere fra områder hvor rovdyrvern er i konflikt med husdyrhold, gjennomgående dømmer i tiltaltes favør. Ikke sjelden gjør meddommerne åpenbart uriktige vurderinger. Undertiden må saken tas helt til Høyesterett for å sikre riktig avgjørelse. I vår sak stemte totalt ti av tolv fagdommere (inkl. de fem høyesterettsdommerne) for domfellelse i løpet av fire rettsrunder. Bare to fagdommere stemte for frifinnelse, mens seks av ti meddommere stemte for frifinnelse. Etter mitt syn er det et aktuelt spørsmål om påtalemyndigheten bør begjære sakkyndige meddommere i slike saker.

Påtalemyndigheten har god erfaring med bruk av fagkyndige meddommere i datakriminaliteter og økonomiske straffesaker. Ordningen er hjemlet i straffeprosessloven § 277. Rettens beslutning om avslag på begjæring om oppnevning av fagkyndige meddommere antas å kunne påkjæres, jf. Keiserud og Bjerke: Straffeprosessloven kommentarutgave, bind II. 3. utgave, side 1193.

Delvis bruk av fagkyndige meddommere har forekommet i lagmannsretten. Dette er en mellomløsning. Av fire meddommere var to datakyndige i en ankesak vi behandlet høsten 2004 med godt resultat.

Når det gjelder de store rovdyrene, er uvitenheten stor hos mange meddommere. Hos folk flest henger det igjen en del myter om slike dyr, om hvilke egenskaper og hva slags adferd de har. Svært få har møtt bjørn i naturen. Mange vegrer seg for å overprøve en jegers eller gårdbrukers vurdering av faresituasjonen.

Meddommere fra samme kommune eller område som tiltalte kan oppleve det som meget belastende å dømme en person mange støtter. I vår sak møtte ordfører i Lierne opp som tilhører for å støtte de tiltalte i en vanskelig stund. De som skyter rovilt ulovlig prøver ofte å fremstille det som en konflikt mellom næringsinteres-

ser og storsamfunnets vern av rovilt. I motsetning til i tradisjonelle straffesaker fremstår de tiltalte i disse sakene ofte som velfungerende borgere som vil drive på med sitt i fred for rovilt. Meddommerne kan bli så forvirret av denne «bakgrunnsstøyen» at de taper lovens strenge vurderingstemaer av syne, kommer i tvil og frifinner de tiltalte.

Noen vil sikkert hevde at oppnevning av fagkyndige meddommere i rovviltsaker vil undergrave legmannsprinsippet i straffesaksbehandlingen. Mot dette kan man anføre at prinsippet skal ivareta det sunne legmannsskjønn og ikke spesielle gruppeinteresser.

Hvilken sakkyndighet bør fagkyndige meddommere ha? Her har jeg ikke noe klart svar, men det kan være naturlig å lete i forskermiljøer i Norge og Sverige. En fagkyndig meddommer bør først og fremst ha faglig kompetanse og integritet. Vanligvis vil partene komme med sine forslag, selv om retten avgjør om oppnevning skal skje og av hvem. Er en mulig kandidat funnet, bør vedkommende fremlegge CV.

Personer fra interesseorganisasjoner, for eksempel Norges Jeger- og Fiskerforbund, Naturvernforbundet osv., bør man være varsom med å bruke som meddommere. Tiltalte kan i så fall prøve å skape balanse ved å foreslå personer fra landbruksnæringsen. Det bør unngås.

Partssakkyndige under etterforskningen og i retten

Retten kan tilføres kunnskap på andre måter enn gjennom fagkyndige meddommere. Å engasjere partssakkyndige for å få frem kunnskap om viltets adferd er et alternativ som ble brukt med stort hell i vår sak.

Dette har den klare fordel at politiet og påtalemyndigheten tilføres kunnskap allerede under etterforskningen. Avgjørelsen av påtalespørsmålet kvalitetssikres, enten det ender med henleggelse eller tiltale.

Hva med rettsoppnevnte sakkyndige? Dette kan politiet spare penger på, i og med at retten betaler. Ulempen er at her er det retten som beslutter om det skal oppnevnes noen, hvem det blir og hva mandatet skal være. Forsvareren eller mistenkte skal uttale seg om forslaget før retten tar sin beslutning. Med andre ord er det ikke sikkert at retten vil oppnevne noen sakkyndig. Trolig vil mange domstoler i utgangspunktet ha vansker med å se at det er behov for dette.

I vår sak søkte politiet råd hos feltansvarlig Sven Olov Brunberg, som er tilknyttet det skandinaviske bjørneprosjektet i Sverige. Han har vært med på å lage Direktoratet for naturforvaltnings publikasjon «Er bjørnen farlig?». Min erfaring med Brunberg

er meget positiv. Brunberg ble ført som påtalemyndighetens sakkyndige vitne uten rettsoppnevning. Han deltok under befaringen og hadde som oppgave å vurdere bjørnens adferd og vurdere situasjonen de tiltalte var i. Under etterforskningen burde Brunberg blitt formelt engasjert av politiet, fått et skriftlig mandat, fått innsyn i saksdokumenter og skrevet en uttalelse som kunne ha ligget til grunn for politiets vurdering. Dersom det foreligger en skriftlig uttalelse, er det lettere å forberede eksaminasjonen av den sakkyndige.

Dersom påtalemyndigheten bruker sakkyndige, vil motparten ikke sjelden gjøre det samme. Dette skjedde i vår sak. Forsvarerne engasjerte en fagperson fra Høgskolen i Nord-Trøndelag som sin sakkyndig. Det forventede «battle of experts» som forsvarerne la opp til, uteble. Begge sakkyndige var enige om at de tiltalte ikke hadde vært i en farlig situasjon.

Motsakkyndighet kan imøtegås på vanlig måte ved at man trekker frem ulikheter i kompetanse, mandat og innsikt i saken, og hvorvidt de sakkyndige foretar bevisvurdering. Når det gjelder betydningen av sakkyndiges bevisvurdering, viser vi til NOU 2001:12 side 130, om rettsmedisinsk sakkyndighet i straffesaker. Synspunktene som presenteres der, har generell interesse for alle typer sakkyndige vurderinger.

Direktoratets status i saken

I dag får Direktoratet for naturforvaltning (DN) ikke automatisk melding utskrevet fra politiets datasystem (BL) om at det er innledet etterforskning av ulovlig felling av rovilt. At DN eller Statens Naturoppsyn som regel blir informert av politiet, har bakgrunn i lokal praksis og retningslinjer. Spørsmålet er om behandlingen av DN i slike saker bør bli lik over hele landet og ikke avhengig av lokale løsninger.

Noen saker, men langt fra alle, starter med melding/anmeldelse fra viltorganene. Dersom DN får status som anmelder/fofnærmet, vil DN rutinemessig få varsel om at det er innledet etterforskning.

Hensynet til sakens opplysning tilsier at DN som nasjonal fagetat trekkes inn. Dersom politiet mener det er nødvendig, kan DN i samråd med politiet tilføre saken

Foto: Paul Granberg.

kunnskap om det aktuelle roviltet fra nasjonal og internasjonal forskning.

Dersom DN har status som anmelder/fofnærmet, kan DN bli underrettet om at saken er påtaleavgjort og med hvilket resultat. Dermed vil DN lettere kunne bruke retten til dokumentinnsyn og klage til overordnet påtalemyndighet. Etter straffeprosessloven § 59a annet ledd nr. 3 har DN som forvaltningsorgan rett til å påklage påtaleavgjørelser i saker som direkte gjelder DN's saksområde. Fordi både klageretten og omgjøringsretten i mange saker er tidsbegrenset, er det viktig at DN får melding om påtaleavgjørelser så tidlig som mulig.

Påtalekompetanse

Strafferammen i viltloven § 56 gjør at politiet kan påtaleavgjøre slike lovbrudd. Den regionale statsadvokat vil i utgangspunktet ikke se mye til slike saker, med mindre det ankes til lagmannsrett eller Høyesterett.

Viltfondet

Ulovlig felt vilt er viltfondets eiendom, jf. viltloven § 48. DN's rolle i forhold til viltfondet kan være en juridisk innfallsvinkel som kan begrunne at DN bør har en stilling i saken tilsvarende den fofnærmede og pårørende har i andre sakstyper.

Artikkelen sto på trykk i Økokrims tidskrift *Miljøkrim* nr. 1/2006.

* Helge J. Kaasbøll er statsadvokat ved Trøndelag statsadvokatembeter

FVRs flotte t-skjorter

Svarte t-skjorter i bomull med motiver av Viggo Ree. Den ene med gaupeunge og tekst «Ikke skyt moren min!». Den andre med ulv og teksten «Ulven - en naturlig del av norsk fauna».

Gaupe:
Str. S og M

Ulv:
Str. M, L og XL

Pris kr 150 pr. stk. + porto

Romslige størrelser

Bestilles fra Helga Riekeles (FVR - Arbeidsgruppen i Østfold) via følgende alternativer:

E-post: helgariekeles@hotmail.com

Post: Helga Riekeles, Saltboveien 33, 1560 Larkollen

Tlf.: 69263709 (evt. les inn bestilling på hennes automatiske telefonsvarer). Du mottar så varen sammen med giroblankett.

Foreningen Våre Rovdyr

Ledelse

Leder

Birger Westergren, Sømskleiva 11, 4637 Kristiansand
p 38 04 69 87, mob 47 26 30 33

Kasserer

Stig Anderson, Lokesvei 18, 4846 Arendal
p 37 02 36 22, a 37 05 71 95

Styremedlem

Tormod V. Burkey, Kongshavn 26, 1367 Snarøya
mob 93 45 67 87

Styremedlem

Arne Flor, Bergstien 18, 4842 Arendal
p 37 03 16 95, mob 48 11 12 35

Styremedlem

Erling Mømb, Østagerenda, 2485 Rendalen
p 62 46 82 12, mob 41 61 71 10

Styremedlem

Christin Valsjø, Peer Gyntsv. 12 B, 2619 Lillehammer
p 61 26 47 72, mob 90 53 95 83

Vararepresentanter

Toril Andresen, Gløtten 2, 1920 Sørumsand
p 63 82 79 71, mob 92 43 21 46

Lars J. Berge, 7882 Nordli

p. 74 33 72 19, mob 95 03 96 35

Rein Midteng, Steinbrøttet 11, 2743 Harestua

mob 40 06 81 88

Geir Sjøli, Sjøli, 2164 Skogbygda

p 63 90 85 35, mob 41 41 37 12

Daglig leder/redaktør

Yngve Kvebæk, Maridalsveien 225 C, 0467 Oslo
p 22 95 08 66, mob 91 54 41 91

Medietalsmann

Birger Westergren, Sømskleiva 11, 4637 Kristiansand
p 38 04 69 87, mob 47 26 30 33

Informasjonskonsulent

Viggo Ree, Pamperudbakken, 3530 Røyse
p 32 15 77 15, mob 98 64 57 75, faks 32 15 78 22

Regionleder Troms & Finnmark

Therese Simonsen Rye, Utsikten 190, 9018 Tromsø
mob 95 02 57 61

Regionleder Midt-Norge

Lars J. Berge, 7882 Nordli
p. 74 33 72 19, mob 95 03 96 35

Regionleder Hedmark

Erling Mømb, Østagerenda, 2485 Rendalen
p 62 46 82 12, mob 41 61 71 10

Regionleder Østfold

Helga Riekeles, Saltbov. 33, 1560 Larkollen
p 69 26 37 09, mob 99 60 72 09

Regionleder Sørlandet

Arne Flor, Bergstien 18, 4842 Arendal
p 37 03 16 95, mob 48 11 12 35

**FVRs
telefonnummer:**

22232389

Ulvfondet

Konto 2800 10 08317

Foreningens formål

- * arbeide for at alle norske rovpattedyr og rovfugler skal leve i livskraftige bestander
- * arbeide for at også dyreartenes miljø beskyttes mot forringelse og ødeleggelse
- * spre faktaunderlag og saklig informasjon til massemediene og allmennheten, for derved å oppnå større forståelse for rovdynenes rolle i naturen og deres behov for egnete biotoper
- * støtte forskning på våre rovpattedyr og rovfugler
- * arbeide for at det ved jakt på de aktuelle artene skal tas hensyn til:
  - artenes reproduksjonstid
  - ungenes utvikling og avhengighet av foreldrene
  - artenes sosiale struktur og øvrige særtrekk
- * samarbeide med lokale, regionale og nasjonale myndigheter, samt øvrige interesseorganisasjoner for å finne måter å bevare dyr og biotoper på, og finne lempelige løsninger på konflikter som oppstår mellom menneskelige interesser og rovdyr.

2006

Seniormedlem	min. kr 200
Seniormedlem + familiemedlem(mer)	min. kr 250
Juniormedlem (under 18 år)	min. kr 75
Bedriftsmedlem	min. kr 1000

Medlemskap inkluderer 4 hefter pr. år av tidsskriftet
Våre Rovdyr

Kun abonnement *Våre Rovdyr* kr 200

Konto: 2800 11 12149

Foreningen Våre Rovdyr

Postboks 195

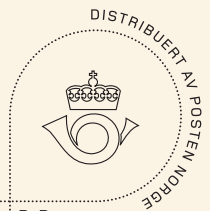
2151 Årnes

E-post: fvr@fvr.no

Tlf.: 22 23 23 89

Web: www.fvr.no

B-Economique
NORGE

P.P.

**Returadresse: Foreningen Våre Rovdyr
Postboks 195
N-2151 Årnes**

